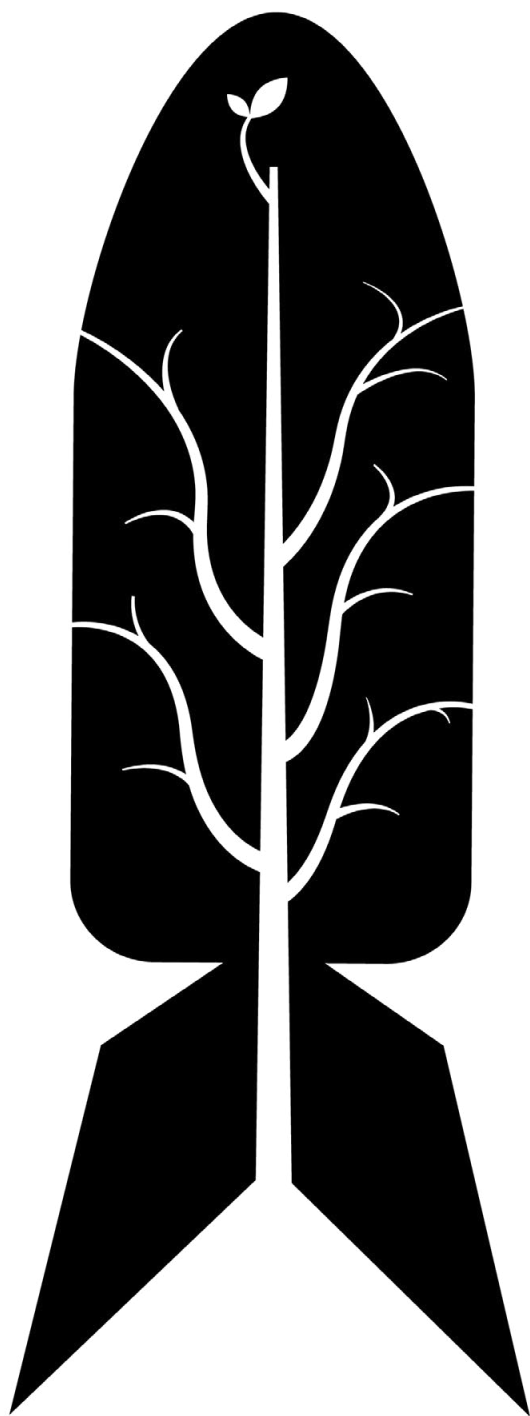

U W

E C

**Ukraine War
Environmental
Consequences
Work Group**

Випуск #30

Серпень 2025, UWEC work group

Дорогі друзі!

Російське вторгнення вже поставило під загрозу вимирання деякі види тварин України. Наприклад, потенційно знищено до 70% світової популяції мишівки Нордманна. Після підриву греблі Каховської ГЕС багато писалося про зникнення морського судака. Значно постраждала популяція дельфінів у Чорному морі. Поки триває війна складно робити повноцінні висновки, проте з високою ймовірністю біорізноманіттю сходу та півдня України було завдано колосальної шкоди. Читайте докладніше у статті Олексія Василюка:

- **Війна як новий фактор вимирання видів: три роки потому**

Екоцид відбувається на тлі окупації України, яка триває. Причому Росія використовує такі форми “легітимації” своєї влади, як надання захопленим територіям “природоохоронного” статусу. Щоправда, захистом природи найчастіше на цих територіях не займаються. Про те, як на Донеччині за рахунок створення природних територій намагаються легалізувати окупацію читайте в нашій статті:

- **Росія “створює” новий заповідник на Донеччині: політична окупація під прикриттям охорони природи**

Сумнів у зацікавленості уряду Росії в охороні природи підтверджує її вихід із Рамсарської конвенції, про що ми вже [писали](#) нещодавно. Цей демарш поставив під питання також долю водно-болотних територій на окупованих землях. Про те, як Україна продовжує намагатися методично захистити ці території та як цьому сприяє механізм Рамсарської конвенції читайте у нашому розборі:

- **Рамсарські болота України у вогні війни**

У липні в Римі відбулася конференція з питань відновлення України – Ukraine Recovery Conference. Це вже третя така конференція. Однак якщо перша, яка проходила в Лугано, вирізнялася високим рівнем амбіцій, то остання швидше нагадувала більш формальну робочу зустріч. Причому “зелена” повістка дедалі активніше заміщається економічними та політичними пріоритетами. Так, одними з основних питань стали енергетика та ресурси. Без повернення активного обговорення засад стійкості під час подібних конференцій майбутнє України буде не зеленим, а чорним. Читайте докладніше про конференцію в Римі в репортажі Олександра Ворбурга:

- **Відновити краще, ніж було? П’ятдесят відтінків зеленого на Конференції з відновлення України 2025**

На жаль, внутрішні політичні проблеми України також не сприяють захисту природи. Країна вже стикалася з інституційною кризою внаслідок невдалих реформ (були й вдалі, наприклад, реформа децентралізації влади). Проте уряд продовжує робити спірні ходи та ухвалювати спірні рішення. Так, у липні 2025 року було ліквідовано Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів. Його функції були інкорпоровані до Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства. Чому українські екологічні організації та експерти вважають це рішення неправильним та навіть небезпечним, читайте у статті Інги Павлій:

• [Згорання екологічного порядку денного: що означає для України ліквідація Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів?](#)

Для продовження якісної роботи ми все більше потребуємо ресурсів. Підтримати UWEC Work Group можна щомісячним чи разовим донатом.

Більше текстів та новин про наслідки повномасштабного вторгнення Росії в Україну ви знайдете на нашому [сайті](#), [Twitter \(X\)](#), [Facebook](#), [Telegram](#) та [Bluesky](#).

Бажаємо вам сил, миру та добрих новин!
Олексій Овчинніков, головний редактор UWEC Work Group

Війна як новий фактор вимирання видів: три роки потому

Олексій Василюк

Вперше воєнні дії в Україні були офіційно [визнані](#) фактором, який впливає на ризик зникнення видів оновленим Європейським Червоним списком. Через три роки повномасштабної війни автор цієї статті аналізує, наскільки реальними є загрози вимирання і що за цим насправді стоїть – медійний ефект чи втрата популяцій.

Починаючи з 2022 року, у публічному просторі часто з'являлися заяви про безпрецедентний вплив війни на біорізноманіття України. UWEC Work Group неодноразово писав про

те, як бойові дії ставили під загрозу існування цілих популяцій. У наших публікаціях фахівці висловлювали побоювання про можливе вимирання видів на територіях, які найбільше постраждали від війни (наприклад, у зоні затоплення водами Каховського водосховища після руйнування греблі ГЕС).

На які види поширюється воєнна загроза скорочення чисельності популяцій в Україні та чи варто говорити про загрозу масштабного вимирання видів за час повномасштабного вторгнення, буде розглянуто у цій статті.

Читати більше:

- [За туманом війни: смерть мовчазних](#)
- [Що означає війна Росії в Україні для глобальних зусиль зі збереження біорізноманіття?](#)
- [Загрози російського вторгнення для дрібних ссавців, які охороняються в Україні](#)
- [20 рослин, які можуть зникнути через війну Росії в Україні](#)

За час повномасштабної війни українські експерти [брали участь](#) у підготовці оновленого Європейського Червоного списку Міжнародного союзу охорони природи (МСОП), у якому вперше для низки рідкісних видів воєнні дії прямо вказані як фактор погіршення охоронного статусу. Зокрема, це стосується шести видів, чие становище погіршилося внаслідок війни та повені після підриву Каховської ГЕС.

Так, у цей список потрапили ховрах малий (*Spermophilus pygmaeus*) та ховрах крапчастий (*Spermophilus suslicus*), категорія яких змінилась на “У критичній небезпеці”, тушканчик великий (*Alactaga major*) – категорія “Вразливий”, сліпак подільський (*Spalax zemni*) – категорія “Зникаючий”, сліпак піщаний (*Spalax arenarius*) – категорія “Зникаючий”, та мишівка Нордмана (*Sicista loriger*) – категорія “У критичній небезпеці”.

Для мишівки Нордмана, наприклад, [зазначено](#), що війна поставила їх на межу зникнення – потенційно знищено до 70% світової популяції цього виду, оскільки підриз Каховської дамби частково зруйнував його біотопи.

Ця оцінка стала можливою завдяки постійній роботі фахівців з охорони та вивчення виду. Так, хоча мишівка Нордмана зустрічається в різних регіонах України та кількох інших країнах, саме в зоні активних бойових дій на півдні країни зосереджено основну масу її сучасної популяції.

Це оновлення списку зникаючих видів має важливий глобальний контекст: наслідки війни вперше для Європи були вказані як фактор, який створює ризик зникнення одразу кількох видів.

У минулому МСОП також неодноразово вивчав вплив воєнної активності, насамперед громадянські війни у Західній Африці та військові навчання у країнах із затяжними конфліктами. Так, у звіті МСОП за 2021 рік перераховано 219 видів, які постраждали від війни, військових маневрів та руйнувань. Серед них такі “знакові види”, як [носороги та слони](#). Але лише невелика частина видів розглядається МСОП як такі, що зникають з військових причин. Прикладом може бути доля [горил](#) у національному парку Вірунга (Демократична Республіка Конго), які протягом багатьох років

страждають від наслідків безперервної громадянської війни.

На жаль, [сайт](#) “МСОП Red List” не виділяє окремого класифікатора для військового впливу, а має тільки загальну категорію “6.2 – війна, цивільні заворушення та військові навчання” (“War, civil unrest & military exercises”), яка включає переміщення біженців та інші непрямі фактори. Загалом фільтр виділяє 441 вид, среди яких 34 вказані у зв’язку з воєнним конфліктом на Балканах у 1994 році. Військовий вплив розглядається лише щодо кількох видів, насамперед щодо горил у парку Вірунга. Це дозволяє зробити висновок, що міжнародний червоний перелік потребує значної актуалізації та уточнення факторів загрози видам.

Національний парк Вірунга у східній частині Демократичної Республіки Конго є унікальним прикладом того, як охорона природи ведеться в умовах затяжного збройного конфлікту. З кінця 1990-х років співробітники парку – спеціально навчені та озброєні рейнджери – фактично ведуть постійну війну з повстанськими групами та кримінальними формуваннями, які діють на його території. Ці угруповання контролюють видобуток вугілля, незаконну вирубку, браконьєрство та нерідко використовують парк як укриття. Понад 200 рейнджерів загинули з 1996 року,

захищаючи Вірунгу не лише як природний об’єкт, а й символ законності в регіоні, де влада держави є слабкою.

У природоохоронній науці та управлінні прийнято визнавати види вимерлими лише після 50 років безрезультатних пошуків. Згідно з категоріями та критеріями Червоного списку МСОП (IUCN Red List Categories and Criteria, version 3.1), вид визнається вимерлим (Extinct, EX) лише тоді, коли не залишається розумних сумнівів у тому, що останній його представник загинув, а вичерпні пошуки у відомих і потенційних місцях проживання, проведені в відповідний період, не дали результатів.

Проте найчастіше перевірити зникнення виду дуже складно. Так, у контексті України в переважній більшості випадків пошкоджені природні території, на яких раніше знаходилися популяції зникаючих видів, залишаються тимчасово окупованими, або в районі бойових дій. Доступ вчених до них є обмеженим замінованими полями.

В українських реаліях можливість отримати докази як вимирання видів, так і виживання після воєнних впливів за останні три роки практично відсутня, оскільки лінія фронту на більшості ділянок продовжує просуватися у бік українських позицій. Об’єктивно оцінюючи фізичні пошкодження ділянок, де раніше були відомі місця знахідок

рідкісних видів і комплексно оцінюючи важливість військових факторів, які сильно погіршують вплив вже вивчених господарських факторів (розораність, видобуток копалин, підпали трави, полювання тощо), можна лише складати списки видів, становище яких ймовірно погіршилося. Але, на жаль, в більшості випадків емпіричні докази загибелі популяцій і тим більше видів поки що отримати немає можливості.

Кого прирікали на вимирання ЗМІ?

Не лише ЗМІ, а й багато громадських організацій та професійних вчених за час повномасштабного вторгнення не раз говорили про ризик вимирання деяких видів. Однак найчастіше для надання більшої значущості медіа використовували замість “ризик вимирання локальних популяцій” більш гучне формулювання “вимирання” видів. Один із видів зникнення якого розглядалося як найімовірніше — судак морський.

Судак морський

Найбільший резонанс у 2023 році викликали новини про [ймовірне вимирання](#) судака морського (*Sander marinus*) – вкрай рідкісного виду риби, який зустрічається у морській акваторії України. Вид є настільки рідкісним, що лише один раз на кілька років його зустрічали в акваторії Дніпро-Бузького лиману, на межі солоності між опріснен-

ним лиманом та морем. Маса води, викинута в результаті підриву греблі Каховської ГЕС, очевидно опріснила всю зону існування виду в Дніпро-Бузькому лимані. Фахівці з Інституту гідробіології НАН України [впевнені](#), що цю популяцію втрачено. Але все ж таки ажіотаж навколо “втрати” виду поступово спав, оскільки його знахідки [відомі](#) і поза зоною впливу опріснення, а також [за межами](#) України та Чорного моря.

Викликане підривом греблі Каховської ГЕС колосальне опріснення та забруднення північно-західної частини Чорного моря мало негативний вплив на біорізноманіття. Насамперед, вчені відзначали масову загибель мідій та багатьох інших морських організмів, у яких в цій частині моря в момент найбільш масового забруднення [проходив](#) сезон розмноження. Однак тут йдеться про масові види, у яких спостерігалось значне скорочення чисельності, а не про загрозу вимирання як таку.

Читати більше:

- Чорне море загоює рани: 4 місяці після Каховської катастрофи
- Два роки після руйнування Каховської ГЕС: екологічні наслідки та необхідність прийняття стратегічних рішень

Тритон Дунайський

Популярним прикладом стала загибель значної популяції *тритону* ду-

найського (*Triturus dobrogicus*) у дельті р. Дніпро, яке було знесене до Чорного моря потоком води після підриву Каховської ГЕС.

Внаслідок затоплення заплавлених ділянок нижче Каховської ГЕС та потужного водного потоку, спрямованого до Чорного моря, стався масовий “змив” амфібій та рептилій, не пристосованих до солоної води. Відомим прикладом стала значно постраждала унікальна популяція тритону дунайського (*Triturus dobrogicus*), занесеного до Червоної книги України. Сотні мертвих особин були виявлені на узбережжях Одеської області та Румунії, що свідчить про велику шкоду для популяції. Окремих

тритонів рятували місцеві жителі та співробітники національних парків. Усього було збережено щонайменше 149 тварин. Після реабілітації в Одеському зоопарку фахівці Українського герпетологічного товариства їх випустили у Дніпро. Проте, за даними спостережень, частина тварин, що вижили, була вилучена місцевими жителями в якості домашніх улюбленців, а тіла висохлих на сонці тритонів у деяких випадках збиралися як сумні “сувеніри” – пам’ятні знаки цієї екологічної катастрофи.

Фотографії загиблих тритонів на узбережжях та пересипі Національного природного парку “Тузлівські лимани” стали одним із візуальних символів знищення природи під час російсько-української війни. Джерело: Староверова Олена, Національний природний парк “Тузлівські лимани”

Однак про вимирання тритона дунайського насправді раніше й не йшлося, хоча такі репліки [фігурували у соцмережах](#). Говорити можна лише про ймовірність загибелі локальної популяції виду, яка мешкала у дельті Дніпра на великому віддаленні від основного ареалу. Тварин саме із цієї популяції знаходили на пляжах Одеської області після підриву греблі Каховської ГЕС.

Сліпак піщаний та мишівка Нордмана

Після руйнування Каховської гідроелектростанції, особливу увагу привернули [повідомлення](#) про ймовірне зникнення двох рідкісних степових ссавців України — сліпака піщаного (*Spalax arenarius*) та мишівки Нордмана (*Sicista loriger*). Ці види мають вкрай обмежене поширення, а їх оселищами є специфічні піщані та балочні ландшафти, частина яких виявилася затопленою внаслідок катастрофи. Перші оцінки втрат було зроблено з урахуванням зіставлення останніх кадастрових даних місцезнаходжень представників цих видів із зонами підтоплення,

визначеними за супутниковими знімками. За різними оцінками, могли бути знищені до 50% відомих колоній сліпака піщаного і до 70% усієї світової популяції мишівки Нордмана.

В даному випадку говорити про повне зникнення цих видів не можна. По-перше, залишаються ділянки, які не постраждали безпосередньо, але доступ до них неможливий через мініні поля і бойові дії. По-друге, оцінки засновані на припущеннях, а не на польових обстеженнях — жодної комплексної експедиції у фрагменти ареалів, які залишилися, поки не проводилося.

Однак саме ці два види увійшли до тих шести, для яких в оновленому Європейському Червоному списку МСОП 2024 року вперше були зазначені воєнні дії як основний фактор погіршення стану.

До речі, під час експедиції 2023 року мишівку Нордмана [вдалося знайти](#) у природному заповіднику “Єланецький степ” у Миколаївській області. Тому цілком можливо, що додаткове вивчення дозволить відкрити нові, невідомі раніше популяції цього виду та забезпечити їхню охорону.

Дельфіни Чорного моря

Одним із найбільш медійно-гучних впливів на біорізноманіття в результаті повномасштабного вторгнення стала загибель морських ссавців — дельфінів в акваторії Чорного моря.

Загалом у Чорному морі мешкає два види дельфінів – афаліна та білобочка, а також морська свиня. Білобочка та морська свиня справді є нечисленими видами. Крім бойових дій у морі та підризу Каховської ГЕС морським ссавцям також [нашкодив](#) розлив нафти в Керченській протоці, що є [найбільш важливою](#) ділянкою Чорного моря для китоподібних. Ще влітку 2022 року у ЗМІ [з’явилися](#) повідомлення про загибель “десятків тисяч” особин, що викликало бурхливу реакцію як в експертному середовищі, так і в суспільстві. Проте розкид оцінок [виявився](#) величезним — від 2–3 до 50 тисяч загинув тварин.

Докладніше:

- [Масова смертність дельфінів у Чорному морі: військовий ракурс](#)

Згідно з [даними](#), зібраними міжнародними експертами та організаціями, зокрема [ACCOBAMS](#) (Agreement on the Conservation of Cetaceans in Black Sea, Mediterranean Sea and contiguous Atlantic area), кількість зафіксованих викидів тіл дельфінів на узбережжях Болгарії, Румунії, Туреччини та України перевищила 2500 особин до середини 2022 року. При цьому частина експертів [вважає](#), що на кожен труп, викинутий на берег, припадає від 10 до 20 тіл, які залишилися у воді і не були враховані. Таким чином, екстрапольовані оцінки загибелі сягають десятків тисяч.

Українські вчені, зокрема Іван Русев, науковий співробітник національного парку “Тузлівські лимани”, [назвали](#) цифру до 50 000 загиблих особин, ґрунтуючись на масштабах військової активності та акустичного забруднення. На відміну від довоєнних років, коли основним фактором загибелі дельфінів було потрапляння в рибальські сіті, у 2022 році у більшості туш були [зафіксовані](#) ознаки травм, характерних для акустичного шоку: пошкодження внутрішнього вуха, легень, а також повна дезорієнтація.

АССОВAMS вже [ініціював](#) проект цілорічного акустичного спостереження за станом популяцій морських ссавців, у якому беруть участь Україна, Румунія та Болгарія.

Таким чином, незважаючи на шум навколо оцінок, фактичних підстав говорити про вимирання чорноморських китоподібних немає. Однак без доступу до повних даних та за відсутності довгострокового моніторингу існує ризик втрати окремих субпопуляцій, а також деградації екосистеми загалом.

Нове бачення – нові кандидати на вимирання

Все ж таки вимирання деяких видів в результаті повномасштабної війни є доволі ймовірним. У зоні бойових дій знаходяться популяції шести видів вищих ракоподібних (Malacostraca), занесених до Червоної книги України.

Це види, характерні як для акваторії Дніпро-Бузького лиману, так і для плавнів Нижнього Дніпра.

Особливу увагу вчених привертають види гаммарусів (невеликих, близько 1 см, вищих ракоподібних з родини бокоплавових) [Lanceogammarus andrussowi](#) та [Shablogammarus shablensis](#), які є [ендеміками](#) Понто-Каспійського регіону, а також [Pontastacus pachypus](#) – найрідкісніший прісноводний рак Європи, вся відома за межами Каспію популяція якого зосереджена в зоні впливу Каховської катастрофи. Є ймовірність, що цей вид жив тільки біля греблі Каховської ГЕС і в гирлі Інгульця – на кам'янистих, промитих ділянках. Старший науковий співробітник Інституту морської біології НАН України, доктор біологічних наук Михайло Сон [стверджує](#) в інтерв'ю виданню “Лівий берег”, що цей вид є чутливим до вмісту кисню, а його оселища могли бути замулені і зруйновані забрудненням, викликаним підривом греблі.

Крім цих видів, не менше 10 інших прісноводних організмів, відомих в Україні тільки в дельті Дніпра та Дніпро-Бузькому лимані, залишаються в зоні ризику, оскільки середовище їхнього існування було значно змінено. Проте повернутись до питання про виживання цих видів можна буде лише після деокупації лівого берега Дніпра та розмінування всіх територій, які постраждали від воєнних дій.

Астрагал висунський

Астрагал висунський (*Astragalus visunicus*) – є вузько ареальним видом рослин, якому справді могли критично нашкодити воєнні дії. Єдине місце у світі, де зростає астрагал висунський – територія Висунсько-Інгулецького регіонального ландшафтного парку між селищем Березнегувате та селами Висунськ і Пришиб у Миколаївській області. Саме тут Силам Оборони України вдалося зупинити просування російських військ на північ. На даному етапі ця територія – єдине місце, про яке йшлося раніше як про зону ймовірного вимирання видів, яка зараз перебуває на звільнених землях. Однак супутниковий моніторинг показав, що місця знахідок виду локально не постраждали. Детальне вивчення стане можливим лише після розмінування території.

Чи варто змінити статус видів у Червоній книзі України?

Поки більшість експертів не мають чіткої відповіді на це питання, оскільки для такого рішення необхідне проведення багаторічного моніторингу та отримання інформації про динаміку чисельності видів. Тим не менш, така ревізія охоронного статусу видів у майбутньому є вельми ймовірною.

Оновлений список червонокнижних видів затверджують в Україні в середньому раз на 10 років і останнє онов-

лення відбулося у 2021 році. Переліки видів, які охороняються, поповнилися 223 новими таксонами. У більшості випадків йшлося про степові види, що страждають від оранки та заходів заліснення степу.

Сьогодні близько третини всіх видів, які охороняються Червоною книгою України, незалежно від категорії, становлять степові біотопи. Очевидно, що для багатьох з них площа місцезнаходжень значно зменшиться або вже зменшилася. Війна по суті лише посилила стан багатьох видів, яким і так загрожувало зникнення. Важливо й те, що в умовах війни у зоні бойових дій неможливими є будь-які заходи щодо активної охорони (менеджменту) видів.

Чи варто змінювати риторичу з “ризиків вимирання” на “шанс виживання”?

У всіх випадках, коли порушувалося питання про загрозу зникнення видів або відчутного скорочення чисельності їхніх популяцій внаслідок воєнних дій, обстрілів та руйнування інфраструктури, йшлося про вкрай рідкісні види, які потребують роботи фахівців у природі. Як неодноразово зазначалося у статті, поки що давати повноцінні оцінки (особливо у зоні бойових дій) не можна. Більшість фахівців, з якими поспілкувався автор статті, скептично ставляться до “розкручування” теми вимирання і прак-

Експедиція (травень 2025 р.) на територію Тарутинського степу, де степ відновлюється після розорювання у 2016 році. Джерело: Анна Куземко

тично впевнені, що багато видів, які перебувають під загрозою, не зникли (навіть їхні українські популяції). На жаль, групи безхребетних (і особливо водних), які знаходяться в найбільшій небезпеці, занадто мало вивчені, щоб робити докладні оцінки.

Загальне прагнення фахівців обережніше говорити про ризик зникнення видів обґрунтовано також тим, що природне біорізноманіття стрімко відновлюється там, де немає активного господарського використання території. Прикладом є Великий Луг біля колишнього Каховського водосховища.

Докладніше:

- [Чому слід відродити Великий Луг?](#)

Чи можливий зворотний ефект і популяції, які зникають, навпаки стануть більш численними?

Спілкування з експертами підштовхує до думки, що риторика про вимирання видів багато в чому перебільшена у ЗМІ. Журналістам цікавіше написати помітну замітку зі словом “вимирання”, ніж статтю про проблеми моніторингу біорізноманіття та ризику скорочення чисельності видів. Наприклад, про знищення важливих оселищ, руйнування заповідних територій. Так, сотні квадратних кілометрів лісів, які згоріли в долині річки Сіверський Донець, не могли призвести до вимирання будь-якого виду живих ор-

ганізмів. Але їхня втрата призвела до руйнування гніздових біотопів найбільшого угруповання хижих птахів в Україні.

Докладніше:

- [Орли змінили шляхи міграції через війну в Україні?](#)

Однак сьогодні водночас все частіше фахівці озвучують свідчення зворотного ефекту. Таку інформацію публікували і ми [на сторінках UWEC](#). Величезні площі територій, покинутих внаслідок руйнувань, обстрілів, замінування та окупації, стають полігоном для буйного спонтанного розвитку рослинності. Але в більшості випадків йдеться про масове заростання кількома інвазійними видами рослин, а не відновлення дикої природи. Виняток становить лише відновлення природних біотопів на місці Каховського водосховища. У всіх інших випадках тотальне заростання земель рослинами-вселенцями цілком можливо тільки погіршує умови для рідкісних видів.

Докладніше:

- [Загрози біологічних інвазій внаслідок повномасштабного російського вторгнення в Україну](#)

Однак є надія, що згодом ситуація зміниться внаслідок природних змін рослинності (сукцесій), оскільки біль-

шість інвазійної флори – однорічні рослини та згодом їх можуть витіснити багаторічні місцеві види. Так, автор статті сам нещодавно став учасником експедиції до Тарутинського степу на Одещині, де обстежувалися ділянки заказника, які були незаконно розорані 10 років тому. Сьогодні вони виглядають цілком успішним степом, який відновлюється.

Цілком можливо, що в майбутньому на більшій частині територій, де не проводитиметься господарська діяльність, тим чи іншим чином відновлюватиметься дика природа. Однак, на жаль, така оптимістична оцінка не стосується більшості рідкісних видів, які мешкають на дуже обмежених за площею ділянках, що потребують специфічних умов існування. Вони також є досить нечисленними і на більшій частині їхнього ареалу немає донорських популяцій для відновлення.

Позитивними винятками з такого твердження може стати, мабуть, степовий бабак (*Marmota bobak*), чисельність якого колосально зросла на тимчасово окупованій території Луганської області через припинення полювання. І, звичайно ж, відновлення міграцій осетра дунайського на відновлену після зникнення Каховського водосховища ділянку Дніпра, про що вже писали раніше на UWEC. Але такі приклади поки що є рідкісним винятком із загальної тенденції.

Що необхідно зробити для збереження видів, які зникають в Україні

Прагматичною відповіддю на питання “з чого почати необхідні заходи для збереження рідкісних видів” є розвиток моніторингу, можливості якого, у свою чергу, також є поки що дуже обмеженими. Необхідно розробляти нові системи/програми моніторингу з використанням дистанційних методів (супутниковий моніторинг, дрони, фотопастки, аналіз ДНК у середовищі (e-DNA), тощо). Такий підхід залишатиметься актуальним протягом багатьох десятиліть, оскільки замінування великих за площею територій все одно не дозволить розпочати повноцінну роботу біологів після завершення війни.

Окрім цього, важливим напрямком залишається збирання та оцифрування моніторингових даних, зібраних у довоєнний період, а також публікація їх у відкритому доступі. Наприклад, у нещодавно завершеному проєкті “Українська природоохоронна група” об’єднала колектив співробітників заповідників, які залишили окуповані території. Разом вони зібрали та опублікували понад 130 000 записів про спостереження переважно рідкісних видів.

Ну і, звичайно, найважливішим є створення нових природоохоронних територій. Незалежно від військово-політичної ситуації, очевидно, що

фактична площа територій, відведених для збереження рідкісних видів в Україні, значно зменшилася. Це означає, що крім фактичного знищення внаслідок військової діяльності, стан видів погіршується і від того, що площа природоохоронних територій зменшується. Багато фахівців, незважаючи на продовження війни, готують документацію для створення нових природоохоронних територій (у тому числі на тимчасово окупованій частині України). Рекомендації щодо значного збільшення площі природоохоронних територій також затверджено Комітетом Верховної Ради України з питань екологічної політики. Крім того, у жовтні 2024 року на цю тему пройшли комітетські слухання. Проте варто визнати, що ініціатива вчених та вищих органів влади мало підтримується на місцях і темпи створення заповідників поки що не зростають.

На жаль, загрози біорізноманіттю не закінчуються бойовими діями і ймовірно лише прогресуватимуть у часі. Тематичний звіт МСОП “Conflict and Conservation: Nature in a Globalised World” (2021) [акцентує](#) увагу не так на наслідках самих воєнних дій, як на наслідках зміни розселення, будівництва нового житла та інфраструктури. Масове переміщення людей та відновлення інфраструктури після конфліктів можуть посилювати екологічні ризики. У

звіті зазначається, що переселенці нерідко створюють навантаження на природні ресурси поряд з територіями, які охороняються, а відновлювальні проекти часто ігнорують потреби природи. У багатьох випадках поспіх зі “швидким відновленням” та прагненням постраждалих країн отримати допомогу повсюдно призводив до знищення екосистем. З цієї причини МСОП рекомендує ін-

тегрувати природоохоронні підходи до післявоєнного планування, щоб не повторювати помилки інших країн.

Таким чином, тема вимирання або принаймні погіршення умов існування загрозливих видів залишатиметься ще довго актуальною в темі російсько-української війни. •

Головне зображення: мишівка Нордмана

Автор фото: Михайло Русін.

Росія “створює” новий заповідник на Донеччині: політична окупація під прикриттям охорони природи

Олексій Василюк

Росія намагається використати українські заповідники в новій цинічній кампанії, спрямованій на встановлення політичної легітимності на окупованих нею територіях у східній Україні.

1 липня 2025 року уряд російської федерації ухвалив постанову № 992, якою оголосив створення “нового” заповідника на території України — Степь Донецкая. Згідно з [документом](#), створено “государственный при-

родный заповедник Степь Донецкая общей площадью 3044.4032 гектара”. Його територія повністю охоплює чотири відділення давно існуючого Українського степового природного заповідника, підпорядкованого Національній академії наук України.

Таким чином, окупаційна влада оголосила своєю територією український природоохоронний об’єкт, створений ще 1961 року і розташований у кількох частинах степової зони Донеччини.

Статус “заповідника” — найвища природоохорона категорія в Україні — у цьому випадку використовується не для захисту природи, а як інструмент політичної легітимізації окупації.

Що таке Український степовий природний заповідник і чому він важливий

Український степовий природний заповідник (УСПЗ) є однією з найстаріших і найцінніших степових природоохоронних установ Європи. Він складається з чотирьох окремих відділень:

- ПЗ Хомутовський степ — заснований у 1926 році, має площу близько 1030 га і є зразком типового справжнього степу Приазов'я.
- ПЗ Кам'яні Могили — заснований у 1927 році, площею 400 га, представлений скелястими виходами архейських порід, з унікальною флорою і фауною, розташований на межі Донецької та Запорізької областей.
- ПЗ Крейдова флора — створений 1988 року для збереження унікальних крейдових ландшафтів і реліктових рослин, заснований у 1927 році як заповідник Крейдяний бір біля с. Лаврентіївки
- ПЗ Кальміуський — новітнє відділення УСПЗ, створене у 2008 році, вже у незалежній Україні,

для охорони гранітного степу в долині р. Кальміус.

Всі ці природоохоронні території були засновані як окремі заповідники у 20-х роках минулого століття і мають найдовшу історію моніторингу біорізноманіття в системі Національної академії наук України (НАНУ). Разом ці ділянки становили 2768 га згідно з українським законодавством. Створення єдиного заповідника у 1961 році забезпечило безперервну наукову охорону незайманих фрагментів степу, який зник з більшості території України. УСПЗ підпорядковувався НАН України й не мав жодного відношення до органів виконавчої влади чи Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, залишаючись еталонним науковим об'єктом.

УСПЗ під час окупації

Показово, що території, які Росія тепер урочисто оголошує “заповідником”, зазнали масових руйнувань саме з боку російських військ та підконтрольних їм угруповань. З 2014 року більшість відділень УСПЗ перебували у зоні бойових дій і врешті були окуповані.

Відділення Кальміуськ з 2015 по 2022 рік було безпосередньо на лінії фронту. Його територія серйозно пошкоджена: військові позиції РФ були облаштовані прямо в гранітних виступах природоохоронного об'єкта.

Російські окопи на території відділення УСПЗ Кальміуський. Джерело: Google Maps

На території відділення Крейдова флора двічі відбувалися масштабні бої — спочатку в 2014–2015 роках, згодом у 2022 році, коли в результаті повномасштабного вторгнення вигоріла значна частина крейдових схилів.

Працівники відділення Хомутовський степ на початку окупації у 2015 році були змушені покинути його територію. Окремі ділянки Хомутовського степу у 2016 році були розорані.

Тобто той самий Степь Донецкая, яким зараз РФ намагається похвалитися перед світом, є не збереженою територією, а зруйнованим символом охорони природи. Власне, його знищення і є прямим наслідком свідомих дій окупаційних структур рф.

Політичний сигнал: не заповідник, а легітимація окупації

Симптоматично, що до створення формального “російського заповід-

ника” рф не поспішала з 2014 року, хоча вже тоді контролювала більшість ділянок УСПЗ. Але після розв’язання повномасштабної війни у 2022-му, і на тлі повзучого намагання легітимізувати анексовані території через різні “реформаторські” ініціативи, з’явилася й ця — під виглядом охорони природи.

Зовнішньо все оформлено за законами рф. Російське природоохоронне законодавство передбачає, що заповідники можуть створюватися лише за поданням Мінприроди рф і мають бути включені до федерального підпорядкування. До 2025 року ці території жодного такого статусу не мали. Єдина спроба “імпровізації” — це проєкт незаконного створення так званої “биосферной, особо охраняемой природной территории республиканского значения [Хомутовская степь-Меотиды](#)”, яка з’явилась у 2015 році. Цей проєкт включав лише Кри-

ву косу з національного парку Меотида і територію Хомутовського степу — і не мав жодної юридичної сили навіть у рамках російського законодавства. Відтак, РФ на нього і не зважала і, аналогічно до інших “клонів” установ природно-заповідного фонду (ПЗФ), створила все так само, як було ще в часи СРСР.

Тож нинішнє рішення — це не турбота про довкілля, а політичне маркування території. Особливо тривожною є згадка у постанові про включення відділення Крейдова флора, яке наразі перебуває під контролем України. **Це відкритий сигнал — не тільки про анексію, а й про територіальні претензії.**

Географія і площа

Формально оголошена площа Степи Донецької складає 3044.4032 га — більше, ніж закріплено в українському законодавстві для УСПЗ (2768 га). Це створює враження що стало краще навіть ніж було, однак аналіз змісту показує:

- межі відділень Хомутовський степ і Крейдова флора залишені без змін;
- межі відділень Кам'яні Могили і Кальміуське дещо розширені — найімовірніше, формально додані частини суміжних деградованих ділянок.

Захоплення природоохоронних територій як спосіб легітимізації

Це вже не перший випадок, коли Росія намагається використовувати статус охоронюваних територій як елемент політичної технології. Схожа ситуація відбулася нещодавно з Чорноморським біосферним заповідником, про що ми писали окремо, а також з біосферним заповідником Асканія-Нова.

Читати детальніше:

- [Біосферний заповідник згорів в перші дні роботи окупаційної адміністрації](#)
- [Біосферний заповідник Асканія-Нова захоплений окупантами](#)

Показово, що навіть знищені й розграбовані території РФ намагається демонструвати як “об’єкти охорони природи”, вкладаючи в це максимум пропагандистської енергії, але мінімум змісту. Російське міністерство природних ресурсів не проводить реального моніторингу, не має польових служб, не залучає фахівців із заповідної справи, зате використовує сам факт створення нових “заповідників” як черговий привід для політичних заяв.

Зокрема, згадка у постанові про включення Крейдової флори — яка перебуває під контролем України — є

прямим територіальним зазіханням. Це не просто декларація: це політична норма, що вбудовується у юридичне поле РФ.

Створення “заповідника” Степь Донецкая – не ізольований випадок, а продовження усталеної тактики Росії: перейменувати українську заповідну територію, подати її як свою і зареєструвати в офіційних міжнародних базах даних.

Як уже неодноразово фіксувала Українська природоохоронна група (УПГ), подібні дії спрямовані не на збереження природи, а на легалізацію присутності РФ на окупованих територіях через природоохоронну риторику.

Зокрема, у випадку з Кримом Росія вже подала частину українських заповідників до міжнародної бази Protected Planet під власними назвами –

Казантипський, Опукський тощо – і [домоглася](#), щоб ці території зображались у базі Міжнародного союзу охорони природи як російські (в подальшому, після звернення УПГ, ця умисна помилка була виправлена у міжнародній базі).

У такий спосіб Росія просуває наратив про те, що нібито несе охорону природи в “нові регіони”, хоча насправді ці заповідники пошкоджені або знищені, як державні установи і зупинили всі довгострокові моніторингові роботи (а в деяких випадках навіть [втратили частину території](#)). Той самий механізм зараз може бути застосований і до новоствореної Степи Донецкой: достатньо просто внести її як “федеральный заповедник” у реєстри Мінприроди РФ і передати ці дані до глобальних природоохоронних баз. •

*Джерело головного зображення:
uk.m.wikipedia.org Konipaym: Dmytro
Balkhovitin*

Рамсарські болота України у вогні війни

Олексій Василюк та Євген Сімонов

Секретаріат Рамсарської конвенції на п'ятнадцятій конференції її сторін (COP 15) 25 липня 2025 року представив безпрецедентний звіт про вплив російської агресії на українські водно-болотні угіддя. Підготовка звіту тривала протягом двох років після прийняття сміливої антивоєнної резолюції на попередній конференції сторін у 2022 році. Згідно зі звітом, більшість українських водно-болотних угідь міжнародного значення зазнали прямого або опосередкованого впливу військової агресії. Для відновлення пошкоджених водно-болотних угідь

необхідні довгострокові поетапні плани відновлення та моніторингу. Напередодні представлення звіту Росія виийшла з конвенції, а Україна успішно просунула резолюцію про продовження оцінки впливу війни на водно-болотні угіддя Рамсарської конвенції.

Росія робить “самостріл”

Відтуння російської агресії в Україні звучало протягом усієї 15-ї Конференції Договірних Сторін Конвенції про водно-болотні угіддя (ВБУ), яка проходила у Вікторія Фолс, Зімбабве,

з 23 по 31 липня 2025 року. На початку другого дня засідань посол Російської Федерації в Зімбабве, **Микола Красильников**, оголосив про вихід країни з конвенції у зв'язку з “політизованістю” та антиросійською спрямованістю її рішень. Наслідки такого рішення ще більше шкодять завданням охорони природи. Зокрема, виходячи з Конвенції, Росія знімає міжнародну охорону з 4% всіх ВБУ, включених до всесвітнього Рамсарського списку, і створює поганий прецедент політично мотивованої відмови від міжнародних зобов'язань щодо збереження природи.

Як [повідомило](#) інформаційне агентство ТАСС, “Рамсарська конвенція охоплює 50 водно-болотних угідь в Росії, причому багато з них мають найвищий природоохоронний статус і є частиною заповідників”.

Ці угіддя розташовані не тільки на території Росії, але і в Україні (15 угідь), на територіях, які наразі знаходять-

ся під окупацією. У той же час вихід з Конвенції призведе до анулювання 35 початково російських міжнародних водно-болотних угідь, більшість з них втратять будь-який охоронний статус.

З іншого боку, в контексті конвенції про ВБУ, відтепер вся міжнародна увага і зобов'язання Російської Федерації будуть зосереджені виключно на українських Рамсарських угіддях, які залишаються під окупацією. Це пов'язано з тим, що Росія не має законних повноважень для виключення цих ВБУ з Рамсарського списку, як це можна було зробити зі “своїми” угіддями. Тому навряд чи вихід з конвенції можна назвати “дипломатичною перемогою”.

Читайте: [Росія денонсувала Рамсарську конвенцію про водно-болотні угіддя](#)

Резолюція XIV.20 та її виконання

Фактичним поштовхом до виходу Росії стало послідовне виконання Секретаріатом Конвенції [Резолюції XIV.20](#) “Відповідь Рамсарської конвенції на надзвичайну екологічну ситуацію в Україні, пов'язану з пошкодженням її водно-болотних угідь міжнародного значення (Рамсарських угідь) в результаті агресії Російської Федерації”, яка була прийнята в листопаді 2022 року на попередній конференції сторін. Крім засудження агресії та її наслідків для

водно-болотних угідь, чотирнадцята конференція сторін закликала до практичних кроків з оцінки збитків та розробки планів щодо їх зменшення. Нагадаємо, що до списку Рамсарської конвенції включені водно-болотні угіддя, на яких країни-учасниці зобов'язалися “підтримувати їхній екологічний характер”, тому в ході оцінки необхідно було визначити, які водно-болотні угіддя потенційно зазнають “зміни екологічного характеру” через війну.

ей документ є безпрецедентним і піддається критиці багатьох країн, які підписали Конвенцію, але вже викликав великий інтерес серед вчених, які вивчають міжнародне право.

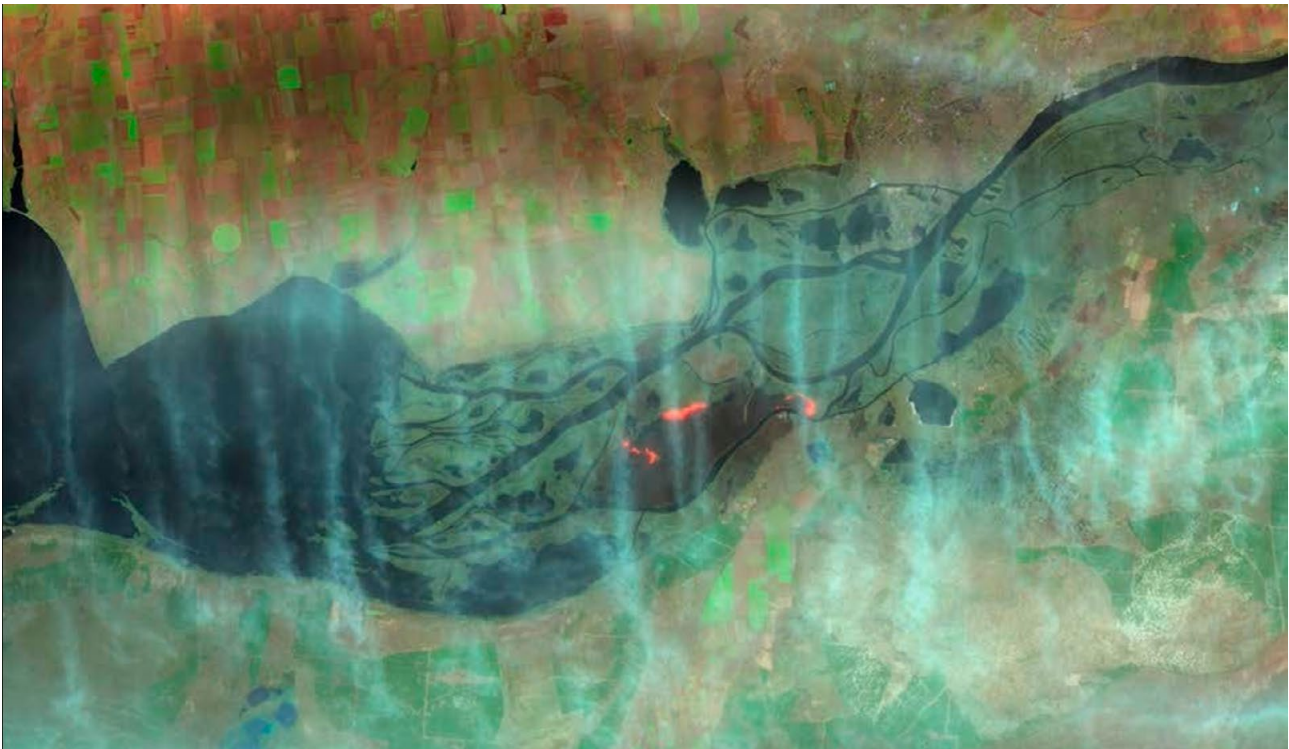
Мен Ван, дослідниця з Маастрихтського університету, у статті, присвяченій цій резолюції, стверджує, що *“порівняно зі Списком Монтре (реєстром Рамсарської конвенції, в якому перераховані ВБУ міжнародного значення, де діяльність людини загрожує зміною їхнього екологічного характеру – прим. авторів статті), головна сила резолюції полягає в її здатності стимулювати своєчасне здійснення цілеспрямованих дій в правових рамках Рамсарської конвенції... як негайна реакція на триваючі загрози, викликані збройним конфліктом”*.

Ван підкреслює, що *“Резолюція вивела це питання на перший план міжнародних дискусій, сприяла висвітленню проблеми в ЗМІ, спровокувала суспільні дебати та активність пропаганди, ство-*

ривши тим самим платформу для обміну інформацією про екологічні наслідки збройних конфліктів... Крім підвищення обізнаності про надзвичайну екологічну ситуацію на українських Рамсарських угіддях, ця співпраця також сприяла набуттю досвіду та технічної підтримки з боку інших установ”.

Після подій 2022 року діяльність Секретаріату Рамсарської конвенції в рамках Резолюції XIV.20 була спрямована, перш за все, на оцінку впливу війни на ВБУ Рамсарської конвенції. Секретаріат брав участь у роботі Міжвідомчої координаційної групи з екологічних оцінок для України, яка в 2025 році стала частиною UGRP (Платформи дій з екологічного відновлення України).

10 березня 2023 року Україна подала до Секретаріату Рамсарської конвенції повідомлення про зміну екологічного характеру 16 окупованих Рамсарських угідь та про потенційну зміну екологічного характеру ще 15 угідь поблизу лінії фронту. Вже 4 квітня Секретаріат Рамсарської конвенції зустрівся з членами Постійного представництва України при ООН та з іншими міжурядовими організаціями в Женеві. Зустріч була проведена для обміну інформацією про серйозність і масштаби збитків, а також для вивчення стратегій і заходів щодо пом'якшення потенційного негативного впливу на ці угіддя та забезпечення їхньої довгострокової екологічної цілісності.

Пожежі в дельті Дніпра, Херсонська область, 20 березня 2022 р. Джерело: Звіт про оцінку наслідків, супутниковий знімок ESA-Sentinel

Для проведення “Оцінки екологічної шкоди, завданої Рамсарським угіддям України в результаті вторгнення Російської Федерації на територію України” Секретаріат зібрав групу з трьох міжнародних експертів-консультантів та одного національного експерта. З березня по вересень 2024 року робота з виконання резолюції включала огляд літератури, спеціальний аналіз дистанційного зондування та десятиденні польові дослідження, проведені в Україні з 26 травня по 5 червня 2024 року. З міркувань безпеки не були відвідані об’єкти, розташовані на окупованих територіях або поблизу лінії фронту. Однак в ході місії консультанти все ж змогли відвідати шість ВБУ міжнародного значення.

Під час кожного візиту консультанти безпосередньо спостерігали різні види впливу, пов’язані з наслідками війни. Для кількісної оцінки інтенсивності впливу на окремі ВБУ група консультантів збрала якісні дані в ході інтерв’ю керівників ВБУ під час семінару в Києві 31 травня 2024 року та за допомогою інших опитувань. Фінансування робіт з оцінки здійснювали Велика Британія та США.

Кілька проміжних звітів обговорювалися на періодичних нарадах Постійного комітету Конвенції. У січні 2025 року була завершена робота над “[Звітом про оцінку збитків](#), завданих водно-болотним угіддям міжнародного значення в Україні в результаті агресії Російської Федерації”, який був представлений на

Карта “змін екологічного характеру” ВБУ міжнародного значення в Україні. Червоний колір кола – “серйозна зміна екологічного характеру”, помаранчевий – “помірна зміна екологічного характеру”, жовтий – “незначна зміна екологічного характеру”, зелений – відсутність змін. Джерело: Звіт про оцінку наслідків

СОР15 Рамсарської конвенції 25 липня 2025 року.

Після представлення доповіді представниця України, **Олеся Петрович**, висловила вдячність за виконану роботу і попросила договірні сторони підтримати продовження дії Резолюції XIV.20, що стосується збитків, завданих ВБУ в результаті агресії Росії. Вона також зазначила, що **Володимир Воровка**, український вчений, який брав участь у внесенні до Рамсарського списку десяти ВБУ міжнародного значення, був викрадений окупаційними силами у 2022 році і

досі перебуває в ув’язненні в Росії, та закликала до його негайного звільнення.

Представник Індонезії закликав створити глобальний фонд відновлення ВБУ для надання підтримки Україні та іншим регіонам світу, які постраждали від конфліктів.

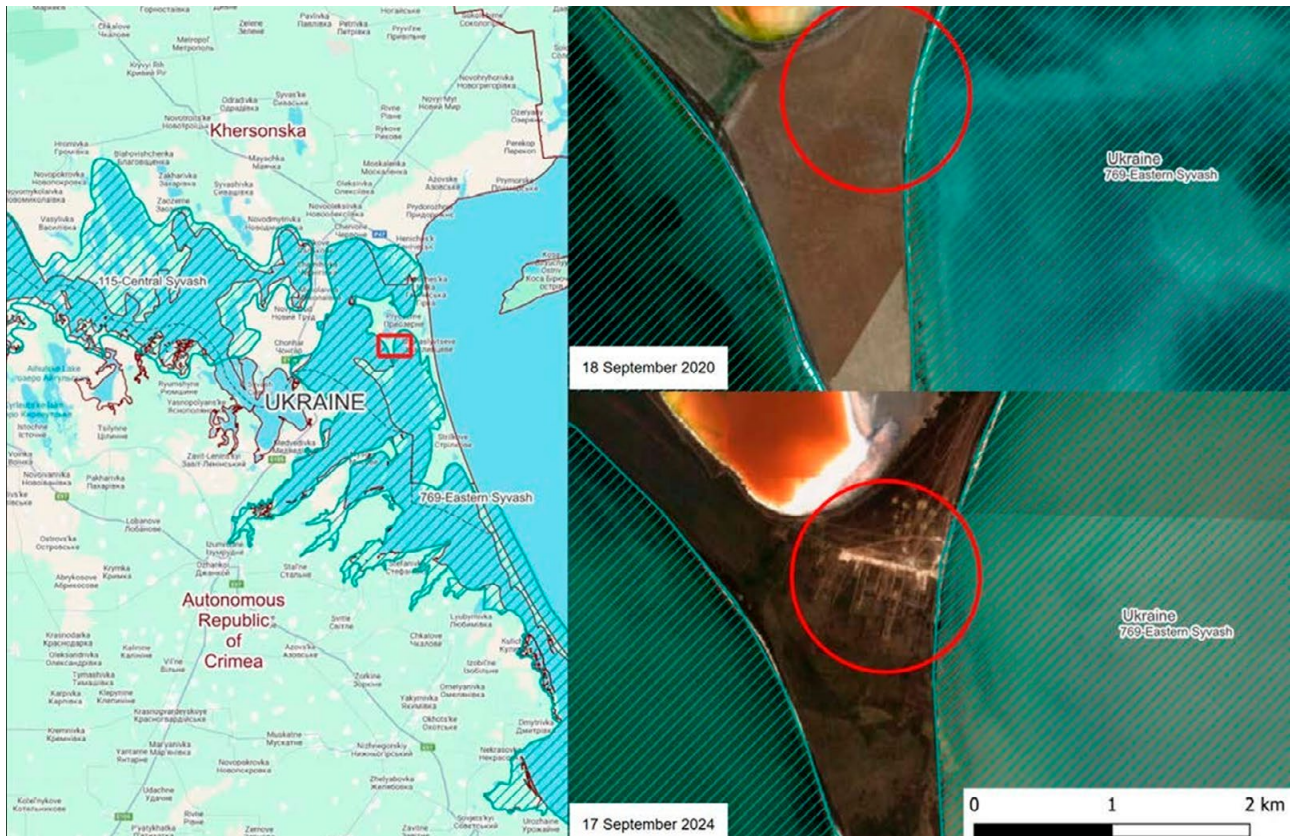
Основні оцінки та висновки Рамсарського звіту

У звіті зазначається, що дані про вплив російської агресії на ВБУ міжнародного значення в цілому є досить обмеженими. Більшість наявних да-

Типи впливу війни, а також ступінь зміни екологічного характеру ВБУ міжнародного значення наведені в Таблиці 1.

Характер впливу	Зміни екологічного характеру	Характеристика впливу	Приклад зміни екологічного характеру	Кількість ділянок
Прямий	Істотні	Значний вплив на всі компоненти екологічного вигляду ділянки	Корінна зміна гідрології, що призводить до знищення екосистеми водно-болотних угідь та пов'язаних з ними екосистемних послуг	4
Прямий	Помірні	Окремі значні впливи на деякі компоненти екологічного характеру	Періодичні обстріли, пересування військ і військової техніки, наявність військових споруд тощо.	27
Непрямий	Незначні	Скорочення чисельності персоналу, фінансування, обладнання або обмеження доступу до деяких екосистемних послуг	Скорочення доступу до екологічних послуг, таких як місцевий туризм і відпочинок, косіння очерету або риболовля.	17
Немає	Немає	Без «змін екологічного характеру»	—	2

Військовий полігон в безпосередній близькості від ВБУ "Східний Сиваш". Джерело: Звіт про оцінку наслідків, супутниковий знімок ESA-Sentinel

них стосується прямого впливу, такого як наявність або відсутність бойових дій, бомбардувань або військових навчань, кількість і масштаби пожеж, ймовірність встановлення мін, зміни гідрологічного режиму, пересування важкої військової техніки та обладнання, будівництво траншей і оборонних споруд, випадки забруднення паливом, хімікатами, побутовими стоками або сміттям, а також використання екосистемних послуг або заборони на їх використання.

П'ять типів впливу – пожежі, поєнні, порушення водного режиму, зміна якості води та військова інфраструктура – можуть бути досліджені за допомогою дистанційного зонду-

вання на основі відкритих джерел даних та аналітичних матеріалів. Для тринадцяти з п'ятдесяти українських ВБУ міжнародного значення, вплив на які розглядається у Звіті, відповідні дії були підтверджені з високим ступенем достовірності за допомогою даних дистанційного зондування. Наприклад, дослідження показало, що в безпосередній близькості від деяких ВБУ міжнародного значення були побудовані об'єкти військової інфраструктури, такі як траншеї, дороги і тренувальні майданчики.

В силу природи ВБУ зміни гідрологічного режиму, викликані подіями, прямо або опосередковано пов'язаними з російською агресією, були визна-

чені як основний фактор зміни екологічного характеру.

Чотири ділянки (Молочний лиман, Архіпелаг “Великі та Малі Кучугури”, заплава “Сім Маяків” і “Дельта річки Дніпро”) були оцінені як такі, що зазнали “серйозних змін екологічного характеру”, оскільки дані свідчили про значний вплив на всі компоненти екосистеми, особливо на гідрологічний режим. На трьох з цих ділянок через прорив Каховської греблі відбулися різкі зміни в стані екосистем, такі як висихання земель або, навпаки, поява нових затоплених територій. Ці зміни було добре видно на супутникових знімках, вони серйозно порушили екологічні функції та здатність території надавати населенню екосистемні послуги.

Двадцять сім ділянок, де було відзначено досить сильний вплив на екологічні компоненти, процеси або екосистемні послуги, пов’язаний з військовими або оборонними діями або зміною гідрологічного режиму в результаті бойових дій, класифікуються як ділянки, де відбулася “помірна зміна екологічного характеру”.

Вплив на ділянки, які знаходяться поза зоною окупації або військових дій, в основному пов’язаний з непрямыми наслідками. До них відносяться скорочення управлінського потенціалу і фінансування, а також обмеження доступу до деяких екосистемних послуг. У таких випадках було визначе-

но, що відбулася “незначна зміна екологічного характеру”. Аналіз показав, що таких нараховується 17 ділянок. Тільки дві ділянки загальною площею 300 га залишилися без прямих або непрямих наслідків.

Таким чином, 48 з 50 українських ВБУ міжнародного значення загальною площею 930 500 га прямо або опосередковано зазнали воєнного впливу.

Планування заходів щодо пом’якшення наслідків та відновлення

У Звіті про оцінку рекомендується скласти план відновлення ВБУ окремо для кожного постраждалого Рамсарського угіддя та запропонувати порядок і специфічний напрям негайних, короткострокових, середньострокових і довгострокових відновлювальних заходів.

До числа невідкладних заходів, які можуть бути реалізовані, поки триває війна, належать розширення використання дистанційного зондування для моніторингу збитків і змін в екосистемах ВБУ, підтримка і заохочення управлінського персоналу, який залишився, для моніторингу і документування впливу, навчання та забезпечення ресурсами владних органів і місцевих груп швидкого реагування для усунення безпосередніх ризиків забруднення за допомогою стримуючих бар’єрів, а також надання обладнання та навчання місцевого населен-

ня тестуванню якості води та ґрунту, а також оцінці стану дикої природи.

При розробці планів відновлення ВБУ необхідно визначити оптимальну послідовність відновлювальних робіт, проконсультувавшись з місцевими експертами, щоб звести до мінімуму можливу шкоду біорізноманіттю. Пріоритет повинен бути наданий видаленню вибухових речовин, відходів і сміття, а також відновленню гідрології ВБУ. Особливо там, де в військових цілях були побудовані окопи і канали.

Багато пошкоджених ВБУ, особливо великих, потребуватимуть значних зусиль, фінансування та ресурсів для відновлення. У звіті йдеться про те, що ці роботи можуть вимагати залучення важкої техніки та людей для виконання різних завдань, таких як виїмка та транспортування забрудненого ґрунту і наносів, розмінування, видалення

нерозірваних боєприпасів (НРБ) і військових відходів.

Ці роботи можуть завдати ще більшої шкоди природним екосистемам, тому їх слід проводити поетапно. Експерти Рамсарської конвенції пропонують розділити ВБУ на невеликі ділянки і проводити розмінування та рекультивацію кожної ділянки окремо протягом декількох років. У той час як у виділених зонах однієї ділянки ведуться відновлювальні роботи, на сусідніх угіддях аналогічна діяльність має бути заборонена, щоб дати можливість птахам сформувати альтернативні колонії, використовувати інші кормові угіддя та місця зимівлі. Відновлювальні роботи повинні проводитися в сезони низької біологічної активності, переважно взимку, щоб мінімізувати стрес, якому піддається ділянка.

Експерти UWEC Work group, розглянувши ці рекомендації, висловили обґрунтовані сумніви в тому, що видалення забрудненого ґрунту і наносів є пріоритетним заходом за межами територій, де їхня присутність становить безпосередню загрозу здоров'ю людини. Також вони мають сумнів, що це не може бути досягнуто за допомогою альтернативних заходів з відновлення *in situ* (наприклад, фітореMediaції). Для ВБУ видалення субстрату (в тому числі і забрудненого) може призвести до ще більш катастрофічних наслідків: руйнуванню гідрологічного режиму і втрати накопичених за багато десятиліть мулів, які служили оселищем багатьох безхребетних, які, в свою чергу, є основою кормової бази птахів.

У Рамсарському звіті також наводиться приклад “відкладених дій” на сильно замінованих територіях на півночі Франції, які були оголошені природними заповідниками і класифіковані як заборонені зони (“zones rouges”). Йдеться про наслідки Першої та Другої світових воєн.

Читайте докладніше про приклад Франції: [Якою повинна бути доля пошкоджених вибухів українських територій?](#)

Плани відновлення ВБУ можуть включати в себе такі заходи, як знезараження забруднених ділянок, створення нових буферних зон, відновлення зникаючих видів і покращення

управління рослинністю. Однак ці заходи повинні враховувати серйозні ризики, пов'язані з залишками забруднень і вибуховими речовинами.

У звіті визнається, що цілі та заходи в рамках планів відновлення істотно різняться залежно від конкретних умов і типів екосистем ВБУ, враховуючи прибережні, дельтові, заплавні та інші їхні типи.

Так, звіт включає окремий перелік рекомендацій для ВБУ на кордоні з Білоруссю. Там на гідрологічний режим торфовищ і на міграцію диких тварин вплинуло будівництво оборонних споруд з обох боків. Мілітаризація торкнулася таких територій, як Шацькі озера, заплава річки Прип'ять, Перебродські торфовища і Поліські болота. Автори доповіді відзначають, що “можливість відновлення цих водно-болотних угідь, яке має бути проведено по обидва боки кордону, буде залежати від політичної ситуації і нормалізації природоохоронного співробітництва між двома державами, яке було досить активним до російської агресії”.

Читати детальніше про природоохоронні питання білорусько-українського прикордоння: [Заповідний та прикордонний статус земель в Україні: як об'єднати?](#)

У Звіті також обговорюється доля Рамсарських угідь “Великі та Малі Кучугу-

ри”, які раніше були островами Каховського водосховища, а тепер є найбільш осушеною частиною його оголеного дна. Хоча український уряд пообіцяв відновити водосховище, у звіті зазначається, що це може бути не найкращим варіантом для відновлення ВБУ. Незважаючи на різкі зміни в екологічних характеристиках цього району, у звіті визнається, що дно Каховського водосховища є історичною заплавою Дніпра, а деякі українські вчені стверджують, що новоутворені території можуть мати ще більшу екологічну цінність як єдине велике водно-болотне угіддя.

Автори звіту наголошують, що *“Європейська водна рамкова директива та нещодавно прийнятий Закон Євросоюзу про відновлення природи закликають країни-учасниці відновлювати природу, в тому числі водотоки, і по можливості усувати бар’єри, такі як греблі. Відповідно, відновлення заплави річки Дніпро (історична назва Великий луг) може стати одним з найбільших проєктів з відновлення водно-болотних угідь не тільки в Україні, але і в Європі”*.

Читати детальніше: [Два роки після руїнування Каховської ГЕС: екологічні наслідки та необхідність прийняття стратегічних рішень](#)

Доля людей на водно-болотних угіддях

У Рамсарському звіті підкреслюється, що заходи з відновлення повинні бути спрямовані на надання екосистем-

них послуг, що дозволить місцевому населенню відновитися в соціальному, економічному плані, а також з точки зору здоров’я і благополуччя. Основні екосистемні послуги ВБУ, такі як забезпечення продовольством і очищення води, мають бути відновлені в першу чергу в інтересах місцевого населення. Щоб створити більш стійкі спільноти навколо ВБУ і відновити їхні ресурси до існування, у звіті наводиться кілька попередніх рекомендацій.

Рекомендації Рамсарського звіту щодо підтримки місцевого населення

I. Розвиток екотуризму. Інвестиції в інфраструктуру екотуризму, таку як екологічні стежки, майданчики для спостереження за птахами та центри для відвідувачів, можуть принести місцевому населенню додатковий дохід. Повернення внутрішнього туризму має вирішальне значення для забезпечення добробуту громад, однак з метою безпеки та для забезпечення екологічного відновлення ВБУ може знадобитися нове регулювання туризму.

II. Стале рибальство та сільське господарство. Необхідно забезпечити навчання місцевого населення сталим методам господарювання та надати доступ до альтернативних джерел, таких, наприклад, як аквакультура.

Представник Естонії Ханно Зінгель. Джерело: Анастасія Родопулу, ENB-IISD

III. Ремесла та місцеве виробництво: Підтримка традиційних ремесел, таких як плетіння з очерету та інші види виробництва, засновані на сировині з водно-болотних угідь, може забезпечити дохід, зберігаючи при цьому місцеві культурні традиції.

IV. Розвиток потенціалу та освіта. Підвищити рівень освіти місцевого населення в галузі сталих методів землекористування та збереження ВБУ, щоб сприяти розвитку можливостей довгострокового управління.

V. Доступ до фінансування. Надати програми мікрофінансування або гранти для «зелених» підприємств і проектів сталого розвитку.

VI. Створення робочих місць у сфері природоохоронної діяльності. Наймати місцеве населення на роботу зі збереження та відновлення ВБУ, які зазнали негативного впливу. Залучити місцевих жителів до процесів управління екосистемою, моніторингу та туристичного бізнесу.

VII. Участь місцевих жителів у прийнятті рішень. Залучення місцевих жителів до післявоєнного відновлення та управління ВБУ.

VIII. Продовольча та водна безпека. ВБУ часто забезпечують найважливіші екосистемні послуги, такі як очищення води та забезпечення продовольчими ресурсами.

Табло в залі COP 15 з результатами голосування за резолюцію 23.26 "Про продовження терміну виконання резолюції XIV.20 «Реакція Рамсарської конвенції на надзвичайну екологічну ситуацію в Україні, пов'язану зі збитками, завданими водно-болотним угіддям міжнародного значення (Рамсарським угіддям) в результаті агресії Російської Федерації". Джерело: Анастасія Родопулу, ENB-IISD

IX. Підтримка здоров'я та благополуччя. Психічне здоров'я та допомога при психологічних травмах: Післявоєнне відновлення постраждалих громад повинно враховувати вплив конфлікту на психічне здоров'я. Програми, які сприяють одужанню та благополуччю, є необхідними для відновлення життєздатних громад.

Таким чином, у звіті підкреслюється головна ідея Рамсарської конвенції: довгострокова стійкість Рамсарських ВБУ базується на практиці «розумного використання водно-болотних угідь» місцевим населенням.

Читайте приклад наслідків каховської катастрофи для громад: [Без питної води, пожежі на торфовищах та втрати бізнесу: Що відбувається у громадах на березі колишнього Каховського водосховища після того, як вода пішла](#)

Успіх України на COP 15

28 липня Україна звернулася на конференції сторін з проханням продовжити роботу з оцінки, оскільки триваюча агресія Росії й надалі завдає шкоди ВБУ. Країна представила відповідний [проект резолюції \(COP15 Doc. 23.26\)](#), який закликає до прове-

СОР-15 завершилася ритуальним танцем, який виражає радість і надію щодо майбутнього водно-болотних угідь. Джерело: Анастасія Родопулу, ENB-IISD

дення подальших заходів з моніторингу ВБУ.

Естонія від імені 40 співавторів проєкту резолюції підкреслила необхідність вирішення проблеми погіршення стану довкілля під час збройного конфлікту. Її представники наголосили, що з моменту прийняття Резолюції XIV.20 наслідки для населення, біорізноманіття та екосистем України, включаючи ВБУ міжнародного значення, погіршилися.

Китай, Куба, Індонезія, Іран і Венесуела заявили, що СОР повинна зосередитися на науково-технічних питаннях, оскільки для обговорення політичних питань існують інші, більш відповідні форуми. Китай додав, що обговорення високо політизованих питань може відвернути увагу

від основного завдання і попросив СОР зберегти фокус на загальних цілях у сфері збереження природи.

В останній день СОР 15 питання продовження Резолюції XIV.20 було вирішено шляхом таємного голосування. В результаті 46 країн проголосували за, 11 — проти, а решта утрималися від голосування ([сторонами Конвенції](#) є 171 країна, без урахування Росії, яка вийшла з неї, і Саудівської Аравії, яка оголосила про вступ).

Висновок

Перша спроба Рамсарської конвенції оцінити наслідки російської агресії для українських ВБУ показала, що 96 % цих угідь постраждали від війни, причому більше половини зазнають прямого згубного впливу. Площа пошкод-

жених ВБУ становить майже 1 мільйон гектарів. Ще 10 мільйонів гектарів угідь втратили Рамсарський захист в Росії після того, як її уряд продемонстрував своє невдоволення діяльністю Конвенції найекстравагантнішим і варварським способом — вийшовши з неї.

Рамсарський звіт містить докладні рекомендації щодо планування відновлення ВБУ і закликає до відновлення доступу до екосистемних послуг для місцевого населення, яке проживає навколо пошкоджених ВБУ. В оцінці підкреслюється необхідність довгострокової комплексної програми екологічного моніторингу для точного визначення масштабів збитків, завданих водно-болотним угіддям міжнародного значення України російським вторгненням.

Обговорення нової резолюції щодо України, яка суворо обмежується питаннями продовження робіт з оцінки наслідків, а також при розгляді інших аналогічних пропозицій, висунутих іншими сторонами в ході COP-15, показали, що все більше сторін Конвенції не згодні з винесенням таких спірних питань на «технічний форум з охорони природи». Закинувши надмірну політизацію питання. Проте резолюція була прийнята більшістю голосів і дозволить продовжити під егідою Рамсарської конвенції вдосконалення моніторингу та оцінки збитків, завданих ВБУ в результаті воєнних дій. •

Головне зображення: Олеся Петрович, представник України на 15-й Конференції сторін Рамсарської конвенції. Джерело: Анастасія Родопулу, ENB-IISD

Відновити краще, ніж було? П'ятдесят відтінків зеленого на Конференції з відновлення України 2025

Александр Форбругг, Євгенія Копиця

У той час, коли Україна продовжує боротися з російською агресією, було організовано Конференцію з відновлення України (URC) 2025, щоб показати поточні зусилля країни з відновлення, "зеленого" переходу та інтеграції в ЄС. Однак екологічні проблеми були значною мірою відсунуті на другий план. Перше місце посіли економічні та енергетичні пріоритети, що робить ще більш актуальними критичні питання про зелене відновлення України, а також по-

казує прагнення уряду країни балансувати між терміновими реформами та екологічною відповідальністю.

Конференція з відновлення України (URC 2025), яка проходила в Римі 10-11 липня цього року, стала найбільшою на сьогоднішній день подією на цю тему і зібрала близько [6 000 учасників](#). URC – це щорічний захід високого рівня, учасники якого розмірковують про перспективи оновлення країни, а також прагнуть

стимулювати політичну та економічну діяльність через призму стійкості та відновлення. Дотримуючись [підходу](#), який ґрунтується на участі та включеності всього суспільства, конференція прагне об'єднати “уряди, міжнародні організації, фінансові інститути, бізнес, регіони, муніципалітети та громадянське суспільство”. Цього року широке [висвітлення](#) отримали виступи глав держав та інших політичних знаменитостей, були продемонстровані “сигнали довіри” і показані можливості для співпраці. Також були представлені програми, [оголошені](#) під час заходу. (дивись, наприклад, висвітлення [URC 2025 журналом Prismag](#))

Читайте про минулі URC:

- [Екологи розкритикували План відновлення України](#)
- [Підсумки URC23: Які можливості для інвестиційних проєктів представила Україна?](#)
- [Ukraine Recovery Conference 2024 у контексті “зеленої” відбудови. Про що йшлося?](#)

Упродовж двох насичених днів відбулося понад 50 різних сесій, панелей та паралельних заходів URC 2025. Можна відзначити розмаїття учасниць та учасників, а також різноманіття інтересів, що певною мірою ускладнює підбиття підсумків заходу.

Тим не менш, можна виділити такі пункти, які стали “спільним місцем”

багатьох виступів і дискусій. Оскільки російська агресія триває, включно з тим, що під час самого заходу було зафіксовано рекордну хвилю ракетних атак та атак безпілотників, закінчення війни передбачити складно, тож основним імперативом відновлення має стати адаптація до обставин. Однак у таких умовах стійкість української економіки стає лейтмотивом, відсунувши на другий план розмови про “зелене відновлення”. Вступ до ЄС більше не є питанням – цей процес уже запущено. За умови ретельного підходу в ухваленні рішень, нинішня ситуація, якою б болочою вона не була, відкриває можливості для реформ, “зеленого” переходу та інвестицій.

Можливість інвестицій відображає настрій особливого політичного та економічного прагматизму, який можна було відчутися під час презентацій та дебатів. Водночас масштаби незадоволених потреб у реконструкції та відновленні у ході відновлення країни сьогодні [залишаються величезними](#). Для того, щоб Україна залишалася на плаву, необхідні постійні політичні дії та інвестиції. Екологічні проблеми стоять в одному ряду з багатьма іншими проблемами. Яку ж роль відіграли екологічні питання в ході URC цього року?

Роль екологічних питань у планах відновлення України

Екологічних питань різною мірою торкалися під час панелей і пара-

лельних заходів, присвячених таким темам, як енергетика, проекти відновлення муніципальних утворень і сільського господарства. Однак вони не були наскрізною темою і практично не згадувалися високопоставленими політичними представниками у вступних промовах.

У цьому відношенні URC 2025 не відповідав [принципам Лугано](#), оголошеним на URC 2022, в яких [стійкість була вказана як керівний принцип](#). Питання декарбонізації та прогресивного екологічного законодавства найбільш послідовно розглядаються в рамках вступу до ЄС, особливо щодо адаптації до стандартів ЄС та узгодження із “[Зеленим курсом](#)” ЄС. Тоді міністр енергетики України Герман Галущенко говорив про “наші цілі щодо декарбонізації та інтеграції”, наче це дві сторони однієї медалі. [Законопроект України про “зелене відновлення”](#) був часто згадуваним прикладом проведених реформ. Він узгоджує відновлення з переходом до “зеленої економіки” і [таксономією ЄС](#) у рамках сталого розвитку.

У цьому році панель “Відновлення довкілля” була єдиною сесією, повністю присвяченою екології. У ній взяли участь експерти та офіційні особи, зокрема Світлана Гринчук, на момент конференції Міністр захисту довкілля та природних ресурсів України (нещодавно міністерство було ліквідоване), яка брала участь у засіданні в

режимі онлайн, та Маргот Вальстрем, співголова Робочої групи високого рівня з екологічних наслідків війни. Метою панелі був розгляд широкого спектру питань – від екологічної шкоди, завданої російською агресією, до питань відновлення екосистем, розмінування, розвитку “зеленого” законодавства та “зелених” інвестицій.

Такі ініціативи, як [Платформа зеленого відновлення](#), були представлені в якості інструментів для вирішення завдань, що виникають. Незважаючи на те, що було порушено важливі питання і зроблено низку сильних заяв, фізична відсутність представників міністерства на URC вже другий рік поспіль є поганим знаком щодо пріоритетності охорони довкілля.

Екологічні проблеми були також активно висвітлені [на паралельному заході](#) “Виклики, можливості та тематичні дослідження для зеленої реконструкції України”, організованому європейськими та українськими промисловими асоціаціями, а також неурядовими організаціями (НУО). На конкретних прикладах, від повторного використання відходів і будівництва “зелених” громадських будівель до інновацій у галузі створення екологічних матеріалів, учасники заходу переконливо довели необхідність впровадження принципів циркулярності, кліматичної стійкості інфраструктури та зелених іннова-

цій у процес відбудови України. Незважаючи на ці принципи, доповідачі заходу здебільшого розглядали “зелений” перехід як бізнес-кейс, при цьому імпульс був заданий здебільшого місцевими та галузевими суб’єктами, а не послідовною національною стратегією.

(Зелена) енергія

Енергетика стала однією з центральних тем URC2025 і була представлена як найбільш послідовний напрям сталого розвитку. Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Європейська комісія (ЄК) та партнери з розвитку проголосили “Механізм зниження ризиків використання відновлюваних джерел енергії в Україні” (URMM).

За словами представників ЄБРР, “після впровадження, механізму, як очікується, він підтримає 1 ГВт нових потужностей відновлюваної енергії, потенційно мобілізуючи 1.5 млрд євро інвестицій”.

ЄС уже схвалив виділення 180 млн євро на реалізацію проекту, в якому беруть участь кілька українських агентств і асоціацій (Українське вітроенергетичне агентство, “Green deal Ukraïna” тощо). Механізми такого роду є важливими, оскільки вони поєднують у собі фінансові гарантії, забезпечені державою, сприяють інституційній координації з приватними інвесторами та дають змогу реалізовувати масштабні стратегічні проекти в

секторі відновлюваної енергетики, демонструючи тим самим відчутну прихильність до “зеленого відновлення”. Однак варто замислитися над питанням, наскільки дійсно “зеленими” є ці механізми на практиці.

Останніми роками в західних регіонах України спостерігається стрімке збільшення кількості нестійких проєктів із вітрогенерації, багато з яких здійснюються на територіях, багатих на біорізноманіття, включно з природоохоронними ландшафтами, міграційними коридорами для птахів і їхніми вразливими оселищами. Ці проєкти часто здійснюються без належних екологічних гарантій, зазвичай ігноруючи або оминаючи екологічні експертизи та не маючи надійного нагляду для запобігання екологічній шкоді.

Кілька інших тем, які активно обговорювали на URC 2025, також зачіпали питання енергетики. Це не дивно, оскільки енергетика має вирішальне значення для короткострокової та довгострокової цивільної, військової та економічної стійкості України. Також на конференції зазначалося, що нарощування експортного потенціалу України стане вирішальним фактором для європейської енергетичної безпеки та незалежності ЄС від імпорту російських енергоносіїв. Однак деякі промовці не робили відмінностей між джерелами енергії та сприймали зростаючий попит на енергію як належне, що викликало питання з точки зору екології.

Проте, було помітно відносно послідовне прагнення до розширення потужностей поновлюваних джерел енергії в Україні. Крім того, що децентралізоване виробництво відновлюваної енергії в невеликих масштабах є більш екологічним, воно також підвищує стійкість енергетики у воєнний час. З огляду на глобальний перехід на поновлювані джерела енергії, нехай повільний і частковий, нарощування ВДЕ в Україні видається ще й як просування країни в майбутнє.

Під час заходу, присвяченого енергетиці, Андрій Телюпа, заступник міністра економіки, заявив: “Я вважаю, що “зелений перехід” не повинен бути ідеологією, він повинен бути конкретними здійсненими проектами”. Зрештою саме поєднання прагматизму і прихильності до більш масштабних ідей “зеленого” переходу, нагальної енергетичної потреби та стратегічної важливості, а також перспективи державних і приватних інвестицій в енергетичний сектор призвели до жвавих дебатов і ухвалення низки надійних зобов’язань.

Тим часом, незважаючи на зростаючу актуальність вуглецевих ринків для фінансування відновлення України, ця тема не була включена в основний порядок денний конференції. Вона була піднята тільки на одному [паралельному заході](#), що відображає її попередній статус у національних політичних дискусіях. Потенційна

взаємодія між добровільним і обов’язковим вуглецевим ціноутворенням особливо актуальна для секторів, які ведуть до “зеленого” переходу і залежать від критичної сировини, оскільки доступ до цих ресурсів визначає як масштабування низьковуглецевих технологій, так і ефективність нових механізмів вуглецевого ринку.

Критично важливі сировинні матеріали

Цікаво, що на URC 2025 стратегію України щодо критичної сировини було представлено як невіддільну від економічних перетворень і “зеленого” переходу. У рамках основної доповіді [“Інвестиції в критичні мінерали України: Стратегічний актив для глобальних ланцюгів постачань”](#) та на паралельних заходах акцент постійно робився на інтеграцію видобутку сировини та подальшу переробку з використанням передових технологій виробництва, а також на розвиток циркулярної економіки. Під час кількох сесій доповідачі наголосили на нових можливостях для спільного виробництва, міжнародного співробітництва (зокрема, з ЄС і Великою Британією) і потенціал стратегічних інвестицій у такі флагманські проекти, як [Балахівське родовище графіту](#).

Багато учасників обговорення також відзначили вже зроблені зусилля з гармонізації законодавчої та стратегічної бази України зі стандартами Органі-

зації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) і ЄС, які спираються на підтримку ЄБРР і таких механізмів, як Глобальний фонд реконструкції та відновлення України.

Однак така постановка проблеми порушує критичне питання: чи робить позиціонування критично важливого сировинного сектору в центрі “зеленого” переходу України його стійким? Хоча риторика циркулярної економіки та розвитку інновацій присутня, основний наголос, як і раніше, робився на зростання видобутку і геополітичну конкурентоспроможність.

Роль НУО та громадянського суспільства в процесах відновлення

Екологічні НУО були найбільш затягнутими і послідовними захисниками екологічних питань на URC 2025. Порівняно з попередніми URC, в цьому році для участі в конференції зареєструвалося більше представників НУО. Вони організовували паралельні заходи, зустрічалися з членами італійського парламенту та [Міністерства охорони довкілля Німеччини](#), а також використовували цю можливість для спілкування з офіційними особами.

Однак лише небагатьох представників НУО було запрошено виступити на панелях, де перевагу надавали високопоставленим чиновникам, представникам уряду, банків і бізнесу. Вони також виступали під час дис-

кусій, але час для обговорення був обмежений.

Коаліція організацій громадянського суспільства, аналітичних центрів та академічних інститутів [Build Ukraine Back Better](#) підготувала [Дорожню карту сталого відновлення](#) України перед URC 2025 й успішно просувала її під час заходу. Дорожня карта описує “пріоритетні реформи, політику та структурні зміни, які необхідно здійснити впродовж наступних кількох років для забезпечення екологічно стійкого та життєздатного відновлення”.

Дорожня карта побудована на основних [принципах сталого відновлення та реконструкції](#), а також заснована на цілях досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року. У ній висвітлено принципи та наслідки інтеграції України до ЄС для ключових секторів сільського господарства, будівництва, економіки, енергетики, екології та транспорту. Кілька доповідачів згадали цей документ і підтвердили його значущість як комплексної стратегії.

Напруженість і протиріччя

Багато промовців висловили впевненість у вже досягнутому прогресі, відзначивши силу зібраного альянсу, вже реалізовані проекти та пропозиції, а також “світле” майбутнє України. Варто зазначити, що вказівка на синергію і безпрограшні рішення є частиною демонстративного оптимізму. Деякі

з цих пропозицій здаються розумними. Наприклад, відновлювані джерела енергії можуть одночасно слугувати енергетичній стійкості та захисту довкілля. Збільшення переробки сільськогосподарської продукції всередині країни (замість експорту сирової продукції) одночасно підвищує контроль над внутрішньою вартістю і сприяє виробництву біомаси для вироблення біоенергії. Технології для оптимізованого відповідно до кліматичної політики сільського господарства вже доступні і можуть забезпечити безліч переваг.

Однак існують обмеження та ризики при представленні України як країни, сповненої можливостей та потенціалу. Під час деяких паралельних заходів, які проходили за вином у старовинних римських палаццо, була спокуса забути про те, що в центрі цих дискусій перебуває країна, втягнута в жорстоку війну. Як нагадав **Павло Кухта**, колишній міністр економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства України, коли його запросили розповісти про невикористані можливості для бізнесу, “війна досі триває і в цьому немає нічого доброго”.

Якщо відкинути питання моральності таких дискусій під час обстрілів і бойових дій, то слід звернути увагу на обмеження та потенційні негативні сторони проголошуваних “безпрограшних” рішень. Як показують протести та судові справи в Україні та інших країнах, проекти з відновлюва-

ної енергетики потребують ретельної перевірки та участі місцевого населення, щоб уникнути шкідливого впливу на біорізноманіття або життя місцевих спільнот. Аргумент про те, що розширення переробки харчових продуктів допоможе виробництву відновлюваної енергії, пов’язаний із ризиком “озеленення” ресурсомістких, таких, що викидають метан і забруднюють довкілля, видів тваринництва.

Крім того, напруженість виникає, коли одночасно висуваються кілька грандіозних обіцянок і цілей. При правильних програмах, інвестиціях і партнерствах, як стверджують прихильники цих проєктів, Україна може збільшити свій внесок у глобальну продовольчу безпеку, енергетичну безпеку Європи за рахунок біопалива, енергії вітру й сонця, експортувати велику кількість критично важливої сировини та водночас зробити свій внесок у досягнення міжнародних цілей відновлення земель і природоохоронних територій. Однак доступність землі та природних ресурсів є обмеженою, а про навантаження, яких зазнавали українські екосистеми та ґрунти в минулому та під час війни, згадується рідко.

Можливості для бізнесу, на яких наголошували на деяких панелях, паралельних заходах і у виставковій залі, є важливими для залучення інвестицій, яких Україна гостро потребує. Однак бізнес, який шукає можливості, не

завжди є найнадійнішим партнером, коли йдеться про питання екологічної стійкості чи соціальної справедливості. Діяльність таких бізнес проектів потребує пильного спостереження. Для того, щоб спрямувати інвестиції в стійке русло, важливими є стратегічне планування та інституційна координація, уряди та транснаціональні організації мають бути підзвітними, а сталий розвиток має стати основним напрямком діяльності, особливо в бізнесі та промисловості.

[Після URC](#) відбулися давно обговорювані перестановки в уряді України. Кабінет міністрів ліквідував Міністерство аграрної політики та продовольства і Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів, передавши їхні функції новоствореному Міністерству економіки, екології та сільського господарства України на чолі з **Олексієм Соболєвим**. **Юлія Свириденко** стала новим прем'єр-міністром України після відставки Дениса Шмигала.

Будучи на той час першим віце-прем'єром і міністром економіки, Свириденко брала участь у численних панелях і двосторонніх зустрічах URC, [демонструючи](#) рішучість України залучити іноземні інвестиції та роль міжнародного приватного капіталу у відновленні країни. Незадовго до цього вона оголосила про майбутній мораторій на перевірки бізнесу, а після вступу на посаду [пообіцяла](#) продовжити скорочення державного регулюван-

ня (дерегуляції), захистити бізнес від необґрунтованого тиску, прискорити приватизацію та посилити підтримку українських виробників.

Ці події можуть мати значні наслідки для екологічного управління та нагляду. Концентрація економічних, екологічних і сільськогосподарських портфельів в одному “суперміністерстві” в поєднанні з мораторієм на перевірки підприємств і програмою дерегуляції та приватизації може ще більше послабити регулятивні гарантії та екологічні стандарти в той час, коли надійний нагляд необхідний для забезпечення справжньої стійкості спрямованих на відновлення зусиль. Хоча заявлена мета – підтримати український бізнес і прискорити відновлення, незрозуміло, як ці зміни вплинуть на здатність країни забезпечити дотримання зобов'язань з охорони довкілля та сталого розвитку на практиці.

Водночас від України вимагатимуть демонстрації того, що вона дотримується екологічних зобов'язань, взятих на себе як перед своїми громадянами, так і перед міжнародними партнерами. Одним із ключових інструментів у цьому відношенні є нещодавно затверджена “Стратегія реформування системи державного нагляду у сфері охорони навколишнього середовища до 2029 року”, [схвалена](#) Кабінетом міністрів України безпосередньо перед проведенням URC.

Мета реформи – замінити історично сформовану в Україні “каральну” та фрагментовану систему екологічного нагляду на модернізовану, превентивну та засновану на оцінці ризиків модель. Однак після того, як незалежне профільне Міністерство було скасовано, постає питання: хто тепер опікуватиметься цією амбітною програмою та забезпечуватиме її ефективну реалізацію?

Висновки, перспективи та стратегії

Попереду ще не один URC і дискусії про те, як відбудувати Україну краще та екологічніше, триватимуть. [Польсько-українське](#) головування в [URC 2026](#) може активізувати дебати про “зелену” відбудову шляхом включення сталого розвитку до всіх секторів і привернення такої необхідної уваги до відновлення довкілля.

Під час вступу до ЄС і реалізації програм інституційної підтримки ЄС, багатосторонні банки розвитку (ББР) та інші транснаціональні інституції можуть простимулювати і допомогти сформувати правові та нормативні реформи в Україні в таких галузях, як декарбонізація та охорона природи. Однак ці інституції ніколи не були ідеальними або повністю послідовними у своїй екологічній політиці. Останнім часом вони почали згортати деякі прогресивні екологічні програми у відповідь на політичну реакцію

(у випадку ЄС) і скорочення фінансування (у випадку транснаціональних донорів). Громадяни та екологічні організації в усьому світі роблять свій внесок у підтримання та розвиток “зеленого” відновлення в Україні, чинячи тиск на транснаціональні організації, щоб ті приділяли пріоритетну увагу екологічним проблемам у своїх програмах і політиці. Чинення тиску на уряди та компанії з [метою припинення імпорту російського викопного палива](#) ще більше допоможе українській справі, а також досягнення вуглецевої нейтральності країн Європи та всього світу.

Підзвітність є необхідною для ухвалення законодавчих актів, які підтримують стале відновлення України, таких, наприклад, як [Закон про зелене відновлення](#). А також для забезпечення їхньої подальшої реалізації. Це, своєю чергою, вимагає швидкого ухвалення вторинного законодавства, актів, ухвалених ЄС на основі установчих договорів (первинного права). Постанови, розпорядження та технічні стандарти, які видаються державними органами, мають містити детальні правила та механізми втілення цілей закону в життя, включно з конкретними екологічними стандартами для проєктів, процедурою оцінки впливу та механізмами правозастосування. Ця вторинна структура має передбачати прозорі системи моніторингу та покарання за недотримання.

На тлі вже наявного низького інституційного потенціалу уряду України, нещодавня ліквідація Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів, а також створення нового міністерства, яке об'єднує економіку, екологію та сільське господарство, може призвести до екологічного дерегулювання. Українська влада має втілити свої обіцянки та зобов'язання щодо екологізації економіки в ефективне законодавство, а НУО, міжнародні партнери та інші організації мають закликати її до відповідальності у виконанні обіцянок.

Демонстрація єдності перед обличчям російської агресії та викликаних нею величезних проблем на URC, що проходять, є дуже важливою. Важливо також відкрито визнавати і можливі відмінності в інтересах і пріоритетах, а також обмеження, які накладаються війною і обмеженістю ресурсів. Проте навіть переважний політичний та економічний прагматизм учасників URC і ширші дебати про відновлення можуть створити можливості для сталого розвитку України.

Наприклад, особи, які ухвалюють рішення, для яких екологічні проблеми не є ідеологічно пріоритетними, можуть бути залучені й переконані, коли екологічні стратегії представляють як розв'язання безлічі нагальних проблем, особливо якщо їх просувають міжнародні компанії, прихильні принципам сталого розвитку, а також

представники громадянського суспільства й академічних кіл. У цьому процесі організації громадянського суспільства відіграють унікальну і незамінну роль. Найчастіше вони є єдиними суб'єктами, здатними достовірно представити голоси і потреби людей на місцях. Академічні інститути також можуть зробити свій внесок при потребі ретельного аналізу і при розробці довгострокового бачення. Разом ці суб'єкти мають активно розповідати про те, як екологічні рішення узгоджуються з ширшими пріоритетами відновлення.

Формування політики як "безпрограшної" стратегії може бути прагматичним та ефективним підходом, але тільки в тому разі, якщо вона заснована на довірі, інклюзивності та стратегічному передбаченні. Саме тому планування та розробка сценаріїв мають велике значення. Дорожня карта для сталого відновлення України – чудовий приклад того, як скоординовані ініціативи громадянського суспільства можуть генерувати комплексні, перспективні пропозиції, яким політики можуть довіряти і на які вони можуть спиратися.

На цьому та попередніх URC не було окремої категорії для участі науковців, а нечисленні запрошені доповідачі з навчальних закладів здебільшого представляли бізнес-школи. Деякі сценарії та обіцянки, наприклад, про "зелений водень", безсумнівно, виграють від науково обґрунтованої презентації.

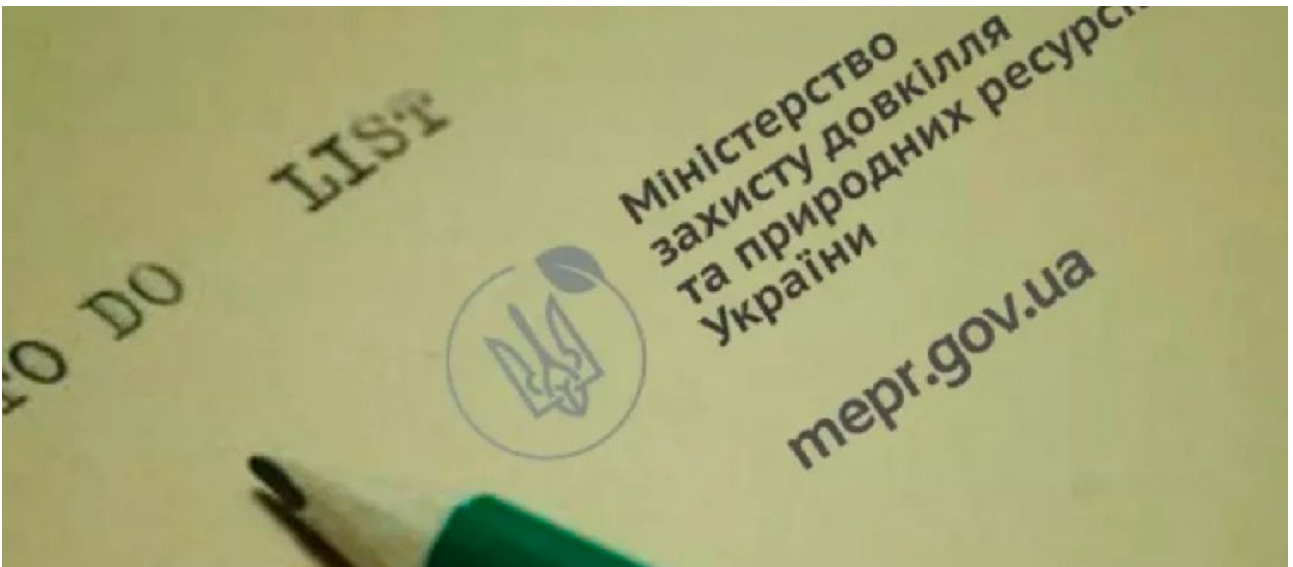
Також науковці можуть виявляти ризики та пропонувати рішення, привертаючи увагу до системних екологічних підходів або уроків, які можна винести з попередніх реформ в Україні та інших країнах. Це також може принести користь екологічним НУО, які найбільш наполегливо висловлюються з приводу екологічних проблем, хоча інколи їх сприймають як представників конкретних і вузьких інтересів і періодично критикують за брак довіри. Вважаючи їх скоріше активістами, ніж експертами, які спираються на факти.

Сьогодні в Україні багато що швидко змінюється в суспільній, політичній та економічній сферах. Поряд з очікуваними реформами країна змушена, як через обставини, так і через обрані для їх розв'язання стратегії, слугувати випробувальним полігоном для глибоких і швидких структурних перетворень. Як показує досвід України

та інших країн, такі масштабні зміни пов'язані зі значними ризиками і можуть непропорційно сильно вплинути на деякі соціальні групи. Для зниження цих ризиків необхідна широка участь представників різних верств суспільства і галузей знань. Екологічні питання, поряд із питаннями соціальної справедливості, мають розглядатися не як окремі проблеми, а як наскрізні пріоритети, включені до процесів реформ в Україні, і стати ключовими на порядку денному Конференцій із відновлення України.

Цю статтю було підготовлено в рамках проєкту тематичної мережі PULSE, європейської ініціативи, яка підтримує транснаціональну журналістську співпрацю. Автори висловлюють подяку за відгуки Андреа Брашайко та Анні Аккерман. •

Джерело головного зображення: thegaze.media

Згортання екологічного порядку денного: що означає для України ліквідація Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів?

Інга Павлій

21 липня 2025 року Кабінет Міністрів України (Кабмін) ліквідував Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів (Міндовкілля) шляхом об'єднання його з двома іншими – Міністерством аграрної політики та Міністерством економіки. Відтепер правонаступником

майна, прав і обов'язків ліквідованих міністерств є новостворене Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України.

Як це вплине на екологічну політику України – зробить роботу більш ефективною, чи, навпаки, призведе до погіршення ситуації, як на ліквідацію відреагу-

вали громадські екологічні організації – розбираємося в цій статті.

“Функції із захисту довкілля мають виконуватися окремою установою в країні”

Міністерство охорони навколишнього природного середовища України створено 1991 року шляхом реорганізації Державного комітету Української РСР по екології й раціональному природокористуванню. З того часу його декілька разів реорганізовували, та навіть об'єднували з іншими міністерствами. Так, у 2019 році Міністерство екології та природних ресурсів об'єднали з Міністерством енергетики та вугільної промисловості в Міністерство енергетики та захисту довкілля. Як наслідок, робота Мінекології була паралізована на дев'ять місяців, допоки Кабмін наново не створив окремий орган – Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, яке і пропрацювало до липня 2025 року.

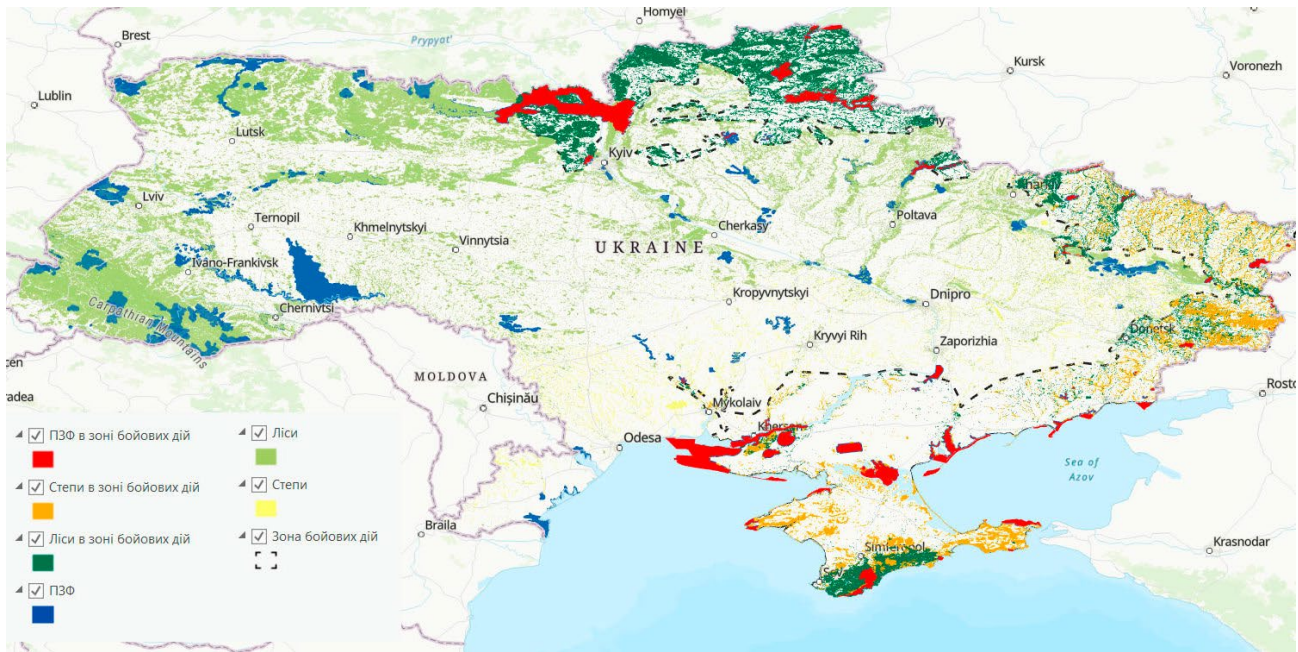
Загалом у Європейському Союзі (ЄС) є приклади, коли міністерства з питань захисту довкілля поєднанні з іншими органами виконавчої влади. Така ситуація, наприклад, у Франції, Латвії, Ірландії, Іспанії, Хорватії та інших країнах. Однак екологічна складова в таких об'єднаних міністерствах залишається пріоритетною та не відходить на другий план. Про це зазна-

чає правозахисна організація “Екологія – Право – Людина” у [своєму зверненні](#) щодо критичних наслідків ліквідації Міндовкілля в Україні. Єдиною країною ЄС, де в рамках одного міністерства захист довкілля поєднано із сільським господарством, із чітким пріоритетом на користь останнього, є Угорщина.

Наприкінці липня новопризначений Міністр економіки, довкілля та сільського господарства України **Олексій Соболев** [провів брифінг](#) та розказав про організацію роботи нового Міністерства. Його пріоритетними довкіллевими напрямками визначені зрошення та меліорація, збільшення виробництва агропродукції, залучення інвестицій у “зелену” індустріалізацію, впровадження проєктів із перероблення відходів, відновлення лісів та проєкти з розвитку ринку деревини, розвиток сектору критично важливих мінералів та сировинних матеріалів, зокрема, рідкоземельних металів, проведення оцінки впливу на довкілля (ОВД) та ведення відповідного Єдиного реєстру, диджиталізація геологічних даних.

Політикою у сфері надрокористування, природних ресурсів, відкриття та цифровізації геологічної інформації, розвитку критично важливих мінералів займатиметься заступник міністра **Єгор Перелигін**.

Очевидно, що певні напрямки, які стосуються довкілля, в новостворено-

*Візуалізація природних територій, що постраждали внаслідок військового вторгнення.
Джерело: ГО “Українська природоохоронна група”*

му міністерстві тепер невід’ємно пов’язані з економікою. У цьому може бути складність, відзначає директорка “GreenPeace-Ukraine” **Наталія Гозак**.

“Державні функції із захисту довкілля мають виконуватися окремою установою в країні. Процеси вивчення впливу на довкілля, оцінки цього впливу є глибшими. Захист природи — це не стільки економічна історія, скільки певні обмеження у природокористуванні, які має відстоювати окреме міністерство, яке має свою суб’єктність. Міністерство економіки чи сільського господарства націлені на підтримку розвитку й максимізацію використання природних ресурсів, а Міністерство захисту довкілля показує межі, які якраз не можна перетинати в цьому. І коли ці два суперечливі процеси поєднуються в одному, то змінюються пріоритети. Зрозуміло,

що зараз пріоритетом міністерства буде економіка”, — пояснює Наталія Гозак.

Робота окремого органу влади з питань охорони довкілля є важливою для України в контексті повномасштабної війни, розв’язаної росією. Через активні бойові дії атмосферне повітря, земельні та водні ресурси зазнали катастрофічних збитків. На зараз наслідки воєнних дій для довкілля України оцінюються в понад п’ять трлн грн. Відновлення знищених лісів, полів, забруднених водойм, розмінування — українцям тільки доведеться зіткнутися з усім цим після завершення бойових дій. Ліквідація Міндовкілля, яке мало б координувати таке відновлення, може тільки уповільнити ці процеси.

“Якщо ми говоримо про підрахунок збитків та фіксацію воєнних злочинів

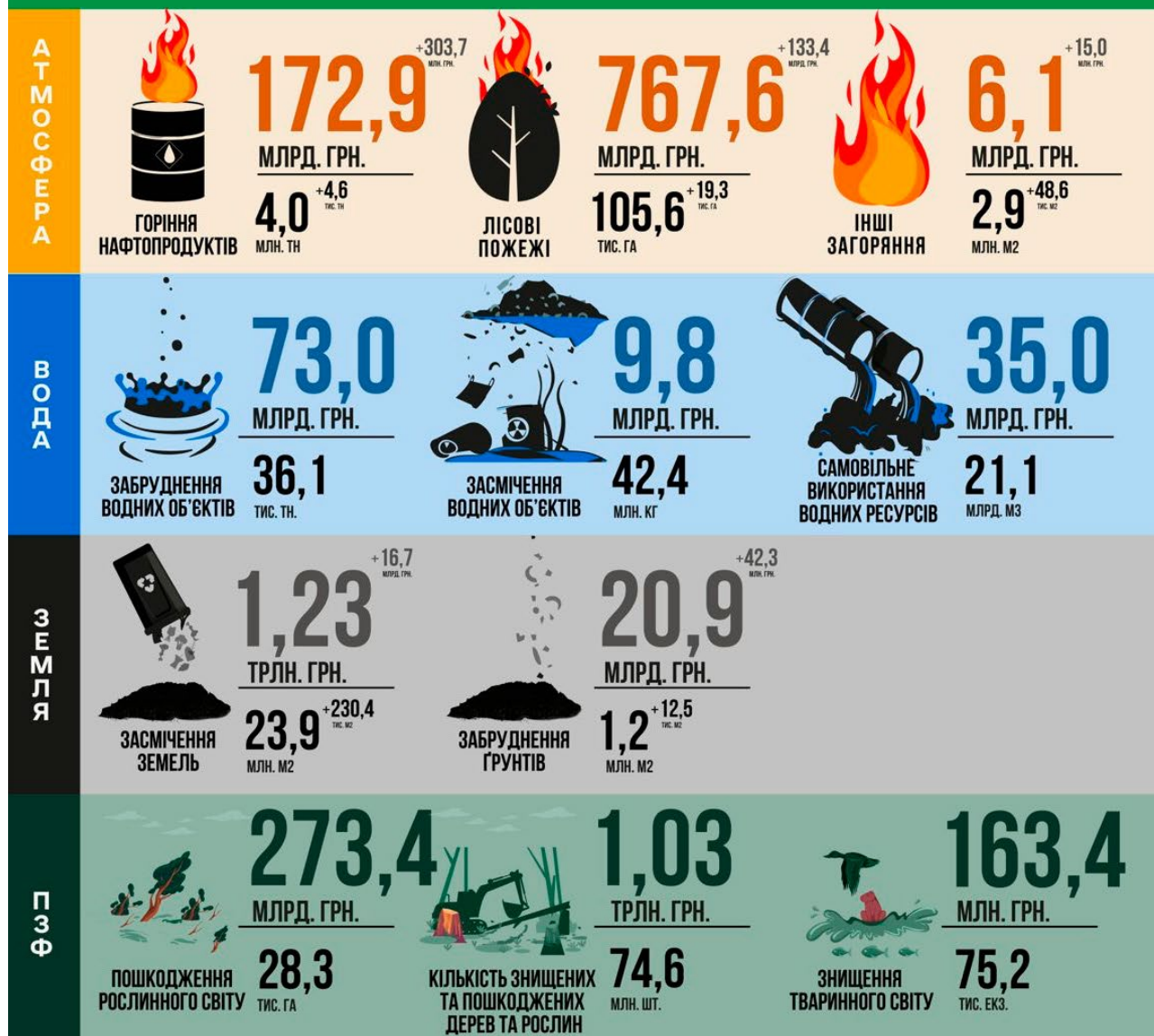

Державна
екологічна
інспекція
України

ЗБИТКИ ДОВКІЛЛЮ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ

24.02.2022 – 01.08.2025

5 547 294 676 002 ГРН.

Інфографіка з наслідками повномасштабної війни для довкілля України. Підраховані збитки вже склали на 1 серпня суму, майже рівну 115 мільярдам євро. Джерело: [Державна екологічна інспекція України](#)

проти довкілля, то, думаю, що цей напрямок продовжиться. Але післявоєнне відновлення після ліквідації міністерства однозначно отримає менший пріоритет” – відмітила Наталія Гозак, “Якщо говорити про “зелене відновлення” в контексті енергетики, транспортної системи чи будівництва, то це тим чи іншим чином продовжуватиметься. Однак знову ж таки, є загроза зниження уваги на цьому важливому для України процесі. Особливо в умовах євроінтеграції”.

Попри невдоволення представників екологічних організацій, науковців, правозахисників щодо ліквідації Міндовкілля, представники влади досі не пояснили суспільству причин такої трансформації та значного зниження уваги держави до екологічних питань.

Вплив на впровадження європейських екологічних реформ

Певна критика, яка супроводжувала Міндовкілля, ще не є доказом його неналежної роботи. Про це розповідає заступниця голови комітету аграрного, земельного та довкілєвого права Національної асоціації адвокатів України, адвокатка Софія Шутяк. На її думку, Міністерство працює з великою кількістю сфер діяльності і тому виникають конфлікти інтересів. Часто вони є не публічними і хоча можуть видаватись як боротьба за чисте довкілля, насправді це збереження

бізнесів та їхніх доходів, без належної уваги до проблем довкілля.

Відповідно до Закону України “Про центральні органи виконавчої влади” Міністерство є центральним органом виконавчої влади, яке забезпечує формування та реалізує державну політику в одній чи декількох сферах. У лютому Кабмін затвердив План пріоритетних дій Уряду на 2025 рік, у якому, попри все, не було ключових завдань для Міндовкілля.

“План не містив ключових завдань щодо моніторингу довкілля, що є запорукою формування екологічної інформації, яка має лягати в основу прийняття рішень. Не піднімалися питання екологічних платежів, крім плати за захоронення відходів, що буде мати ефект у разі залучення інструменту розширеної відповідальності виробника; не враховувалась цінність екосистем, зокрема, монетизація втрат екосистем через шкідливу дію на води, знищення земельних ресурсів, втрати біорізноманіття; не розглядалось розширення кримінальної та адміністративної відповідальності у сфері довкілля”, – пояснює Софія Шутяк. “Також не вбачалася в Плані роль Міндовкілля в переговорному процесі для підготовки України до вступу у Євросоюз – переклад усіх нормативних актів згідно з європейськими стандартами, адже регламенти ЄС є нормами прямої дії, тому їхня імплементація через певні зміни до нормативно-правових актів є некоректною”.

Нагадаємо, що законодавство та стандарти поділені на 35 розділів різних сфер і є основою для кожної країни-кандидатки. Їх необхідно враховувати під час переговорів про вступ. Так, розділ 27 “Довкілля та зміна клімату” є одним із найскладніших у процесі вступу до ЄС із погляду необхідних коштів, інституційних можливостей та необхідності глибоких змін у звичках людей та галузей промисловості. Даний розділ стосується навколишнього середовища та зміни клімату, містить понад 200 законодавчих актів Євросоюзу.

Критерії для вступу в ЄС можна виділити як політичні (стабільні інститути, що гарантують демократію, верховенство права, права людини та повагу й захист меншин), економічні (функціонуюча ринкова економіка та здатність витримувати конкуренцію на ринку в ЄС) та критерії *acquis* (*acquis communautaire* – сукупність спільних прав та обов’язків, які є обов’язковими для всіх держав-членів ЄС).

Софія Шутяк відзначає, що Україна досягла значного прогресу в європейських реформах. Ба більше, бізнес України, який є євроорієнтованим, показав, що може і вміє працювати за правилами Євросоюзу. Це, зокрема, показує звіт за 2024 рік.

Обов’язковим для вступу в Євросоюз є прийняття ряду директив, які стосуються охорони навколишнього середовища. Зокрема, Директиви про

якість атмосферного повітря, Директиви про національні граничні викиди, Конвенції про транскордонне забруднення повітря на великі відстані, Водної рамкової директиви, Директиви про птахів, Директиви про оселища. Важливим є врегулювання питань промислових викидів, управління відходами, захист цивільного населення.

“Підготовка України до вступу в ЄС вимагає прийняття не лише нового законодавства. Більшість директив було і є імplementовано через чинне законодавство України, оскільки в нас воно завжди було якісне. А ось регламенти та інші обов’язкові до виконання вказівки ЄС недоречно імplementувати. Їх слід перекладати й виконувати. Адже один із критеріїв готовності країни — це зміна поведінки всіх суб’єктів. Роль Міндовкілля в цьому є незамінною, оскільки економіка — це лише один з інструментів охорони довкілля, проте саме довкілля є основним питанням”, — розповідає Софія Шутяк.

Юристка запевняє, що утворення більш крупного та багатовекторного міністерства ускладнить бюрократичні процеси. Втрачається головне завдання міністерства, яке визначено в статті 20 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», де йдеться про компетенції центрального органу виконавчої влади з реалізації державної політики у сфері охорони довкілля.

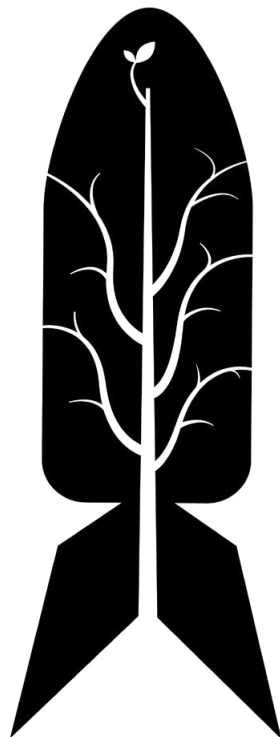

“Таким чином відбулася не просто ліквідація Міністерства — Україна втратили важливий напрямок своєї політики. Єдиний спосіб подальших дій — це повернення Міндовкілля, поки ще не занадто пізно”, — підсумувала Шутяк.

Ліквідація Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України є нічим іншим, як ознакою згортання екологічного порядку денного. Для країни, в якій четвертий рік триває повномасштабна війна, яка спричиняє мільярдні збитки дов-

кіллю, це є кроком назад та загрозою уповільнення впровадження екологічних реформ на шляху до євроінтеграції. Тому екологічна спільнота закликає керівництво країни скасувати рішення щодо об’єднання Міндовкілля з іншими органами виконавчої влади. І навпаки, посилити роботу з охорони довкілля. UWEC Work Group підтримує цей заклик і буде стежити за розвитком екологічної політики в Україні. •

*Джерело головного зображення:
pb-news.info*

**U W
E C**

**Ukraine War
Environmental
Consequences
Work Group**